

ISSN 2181-9238

# **GOLDEN SCRIPTS**

# **OLTIN BITIGLAR**

**2023 Vol. 1**

[www.navoiy-uni.uz](http://www.navoiy-uni.uz)  
[www.goldenscripts.navoiy-uni.uz](http://www.goldenscripts.navoiy-uni.uz)

ISSN 2181-9238

# **GOLDEN SCRIPTS**

# **OLTIN BITIGLAR**

**2023 Vol. 1**

**[www.navoiy-uni.uz](http://www.navoiy-uni.uz)  
[www.goldenscripts.navoiy-uni.uz](http://www.goldenscripts.navoiy-uni.uz)**

**MUNDARIJA**

**MATNSHUNOSLIK. MANBASHUNOSLIK**

**Aftondil Erkinov**

Navoiyning Metropoliten muzeyi devoni  
qo'lyozmasi va uning tarkibi masalasi (905/1499-  
1500-yil, xattot – Sultonali Mashhadiy) 4

**Kemal Yavuz Ataman**

Babürşah ve Küreselleşen Hindistan 21

**ADABIYOTSHUNOSLIK**

**Ilyos Ismoilov**

Iskandar mavzusining ilk diniy-tarixiy manbalari 35

**Ülkər Baxşiyeva**

Nizami Gəncəvinin “İskəndərnamə” poemasının  
bədn-estetik xüsusiyyətləri 53

**Ozoda Tojiboyeva**

“Tarje’bandi Xomisa” – Alisher Navoiyga  
izdoshlik mahsuli 66

**LINGVISTIKA**

**Samixon Ashirboyev**

Alisher Navoiy nasriy asarlarida qo'shma gap  
transformatsiyasidagi sodda gaplar sintaksisi 79

**Farhad Rahimi**

Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün  
Değerlendirilmesi 92

**BOSH MUHARRIR**

Shuhrat Sirojiddinov

**BOSH MUHARRIR**

**O'RINBOSARI**

Karomat Mullaxo'jayeva

**MAS'UL KOTIB**

Ozoda Tojiboyeva

**TAHRIR HAY'ATI**

Karl Rayxl (Germaniya)  
Isa Habibeyli (Ozarbayjon)  
Seyhan Tanju (Turkiya)  
Almaz Ulvi (Ozarbayjon)  
Benedek Peri (Vengriya)  
Vahit Turk (Turkiya)  
Teymur Kerimli (Ozarbayjon)  
Eunkyung Oh (Koreya)  
Nazef Shahrani (AQSh)  
Boqijon To'xliyev  
Muhammadjon Imomnazarov  
Bilol Yujel (Turkiya)  
Qosimjon Sodiqov  
Zulxumor Xolmanova  
Mustafa O'ner (Turkiya)  
Nurboy Jabborov  
G'aybulla Boboyorov  
Kimura Satoru (Yaponiya)  
Imran Ay (Turkiya)  
Aftondil Erkinov  
Nadir Mamadli (Ozarbayjon)  
Rashid Zohidov  
Otabek Jo'raboyev  
Bulent Bayram (Turkiya)  
Qo'ldosh Pardayev  
Nodirbek Jo'raqo'ziyev  
Oysara Madaliyeva  
Hilola Nazirova

|                               |  |
|-------------------------------|--|
| <b>EDITOR IN CHIEF</b>        |  |
| Shuhrat Sirojiddinov          |  |
| <b>DEPUTY EDITOR IN CHIEF</b> |  |
| Karomat Mullakhojaeva         |  |
| <b>EXECUTIVE SECRETARY</b>    |  |
| Ozoda Tojibaeva               |  |
| <b>EDITORIAL BOARD</b>        |  |
| Karl Rechl (Germany)          |  |
| Isa Habibbeyli (Azerbaijan)   |  |
| Seyhan Tanju (Turkey)         |  |
| Almaz Ulvi (Azerbaijan)       |  |
| Benedek Peri (Hungary)        |  |
| Vahit Turk (Turkey)           |  |
| Teymur Kerimli (Azerbaijan)   |  |
| Eunkyung Oh (Korea)           |  |
| Nazif Shahrani (USA)          |  |
| Bakijan Tukhliev              |  |
| Mukhammadjan Imomnazarov      |  |
| Bilol Yujel (Turkey)          |  |
| Kasimjan Sadikov              |  |
| Zulkhumor Kholmanova          |  |
| Mustafa O'ner (Turkey)        |  |
| Nurboy Jabborov               |  |
| Gaybullah Babayarov           |  |
| Kimura Satoru (Japan)         |  |
| Imran Ay (Turkey)             |  |
| Aftandil Erkinov              |  |
| Nadir Mamadli (Azerbaijan)    |  |
| Rashid Zahidov                |  |
| Atabek Juraboev               |  |
| Bulent Bayram (Turkey )       |  |
| Kuldosh Pardaev               |  |
| Nodirbek Jurakuziev           |  |
| Oysara Madalieva              |  |
| Hilola Nazirova               |  |

|                                                                                                                                                   |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>CONTENTS</b>                                                                                                                                   |    |
| <b>TEXTOLOGY. SOURCE STUDIES</b>                                                                                                                  |    |
| <b>Aftondil Erkinov</b>                                                                                                                           |    |
| Navoi's manuscript of the Metropolitan Museum of Art and the question of its composition (905/1499-1500 years, calligrapher - Sultanali Mashhadi) | 4  |
| <b>Kemal Yavuz Ataman</b>                                                                                                                         |    |
| Baburshah and Globalized India                                                                                                                    | 21 |
| <b>LITERATURE</b>                                                                                                                                 |    |
| <b>Ilyos Ismoilov</b>                                                                                                                             |    |
| The first religious-historical sources of Iskander theme                                                                                          | 35 |
| <b>Ulkər Bakhshieva</b>                                                                                                                           |    |
| Artistic and aesthetic features of Nizami Ganjavi's poem "Iskandername"                                                                           | 53 |
| <b>Ozoda Tojiboeva</b>                                                                                                                            |    |
| "Tarjebandi Khomisa" as a product of following Alisher Navoi                                                                                      | 66 |
| <b>LINGUISTICS</b>                                                                                                                                |    |
| <b>Samikhon Ashirboev</b>                                                                                                                         |    |
| Syntax of simple sentences in compound sentence transformation in Alisher Navoi's prose works                                                     | 79 |
| <b>Farhad Rahimi</b>                                                                                                                              |    |
| The Evaluation of Nezrali's Chagatai Turkish Dictionary                                                                                           | 92 |

## Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Değerlendirilmesi

Dr. Farhad Rahimi\*

### Öz

İran sahasında da ‘Alī Şīr Nevāyī’nin eserlerini anlamak üzere birçok Çağatay Türkçesi sözlüğü düzenlenmiştir. Bunlardan bir tanesi Nezir-‘Alī’nin sözlüğüdür. Bu çalışmanın amacı H 11. yüzyılda İran’da Nezir-‘Alī tarafından Safevi padişahı Şāh Şafī Sām Mīrzā’nın (hük. H 1038-1052/ 1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüğü incelemek, eserden elde edilen sözcüksel ve sözlüksel malzemeyi ortaya koymak ve başka eserlerle karşılaştırarak bu eserin Türk dilinin gelişme sürecine olan katkısını belirlemektir. Aynı zamanda Çağatay Türkçesi metinlerinin okunması ve değerlendirilmesinde karşılaşılan sorunların bu eser sayesinde giderilmesi ve böylelikle de Türk dil biliminin bazı sorunlarının çözülmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan “Giriş” bölümünde eser hakkında kısaca bilgi verilmiş; “Eserin Değerlendirilmesi” başlığı altındaki ikinci bölümde ise sözlüğün sözcük ve sözlük bilimsel incelenmesi yapılmıştır. “Eserin Değerlendirilmesi” başlıklı bölümde “Eserin Düzeni”, “Yazım ve Söyleniş Biçimi”, “Ses Bilgisi”, “Söz Varlığı”, “Tanıklar”, “Örneklerin Başka Sözlüklerle Karşılaştırılması”, “Yanlış Maddeler ve Örnekler”, “Ses Bilgisi Yanlışları”, “Yazım ve Söyleniş Biçimi Yanlışları” ve “Köken Bilgisi” alt başlıkları ile bu gibi konular üzerinde durularak eser incelenmiştir. Bu bölümün “Örneklerin Başka Sözlüklerle Karşılaştırılması”

---

\*Dr. Farhad Rahimi – Tebriz Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

E-mail: farhad\_rahimi2007@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-1819-6577

Alıntı için: Farhad Rahimi. 2023. “Nezrali’nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Değerlendirilmesi”. *Oltin bitiglar* 1: 92–150.

kısımında sahanın en önemli sözlüklerinden olan *Senglah* ve *Abuşka*, ayrıca Ferāğī'nin *Miftāhu'l-Luğat* adlı sözlüğü ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalışma, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. nr. 4354/3 (T), Tahran-Mecelis Ktp. nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M) ve Kum-Gölpaygani Ktp. nr. 20/148-4028/1 (G) nüshalarına dayanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** *İran, Nezr-‘Alī, Çağatay Türkçesi, Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Nevāyī, Safeviler, 17. Yüzyıl, Sözcük Bilimi, Sözlük Bilimi.*

## 1. Giriş

Nezr-‘Alī'nin sözlüğü 17. yüzyılda yüzyılda Safevi padişahı Şāh Şafī Sām Mīrzā'nın (hük. 1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür. Mīrzā Mehdī Han Esterābādī tarafından yazılan *Senglah* sözlüğüne kaynaklık etmiştir.

İran sahasında bilinen ilk Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olması son derece önemlidir. Büyük ihtimalle Çağatay Türkçesi-Farsçanın ilk ve *Abuşka*'dan sonra Çağatay Türkçesinin ikinci sözlüğüdür.

Bu eserin, *Abuşka* sözlüğünden yararlanılarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Sözlüğün üç nüshası tespit edilmiştir: Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. No. 4354/3 (T), Tahran-Mecelis Ktp. No. 9176 (Sebt No. 85417) (M) ve Kum-Gölpaygani Ktp. No. 20/148-4028/1 (G) nüshası.

Eser; kısa bir giriş, mukaddime, üç fasıl ve hatimedden ibarettir. Bu eser açıklanması gereken Türkçe madde başları ve örnekler hariç Farsçadır, başka deyişle eserin açıklamaları Farsçadır. Eserde bütün sözcükler harekesiz bir biçimde verilmiştir. Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2022 yılında yayımlanmıştır.

- Rahimi, Farhad (2022). *Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.

## 2. Eserin Değerlendirilmesi

### 2.1. Eserin Düzeni

- XVII. yüzyılda yazılmış Çağatay Türkçesi-Farsça bir sözlük olan bu eserin madde başları Türkçe, açıklamaları ise Farsçadır.

Sözlük, Arap yazılış kurallarına ve elifba sırasına göre düzenlenmiş; sözcüklerin Arap elifba dizgesiyle ilk harflerine göre baplara ayrılmıştır. Sözcüklerin anlamları açıklandıktan sonra hangi eserde geçtiği belirtilen şiir ve düzyazı parçalarıyla örneklendirilmiştir. Örneklerde en çok Nevāyī'nin eserlerine başvurulmuş; Nevāyī'nin eserlerine başvurulduğu zaman, genellikle hangi eseri olduğu belirtilmemiştir.

- Sözcüklerin Arap elifba dizgesiyle ilk harflerine göre ayrılan baplar şunlardan ibarettir: Elif (ا-آ), Bā (ب-بـ), Tā (ت), Cīm (ج-جـ), Hā (ح), Dāl (د), Rā (ر), Zā (ز), Sīn (س), Şīn (ش), Ṭā (ط), Ğayn (غ), Fā (ف), Ḳāf (ق), Kāf (g/ k [ك]), Lām (ل), Mīm (م), Nūn (ن), Hā (هـ), Lā (لا), Yā (ي).

- Sözlükte; sözcükler sadece ilk harflerine göre elifba sırasına konulmuş, sonraki harflerde elifba sırası gözetilmemiştir.

- Her babın başlığı ve madde başları bazı nüshalarda kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Madde başları ve örnekler harekesiz bir biçimde yazılmıştır. Anlam ve açıklamalar Farsça olarak verildikten sonra, tanıklığına başvuru olan eserin adı ile Türkçe örnek yer almıştır.

- Madde başları çok nadiren harekeli olarak verilmiştir: Maral (مَرَل).

- Örneklerdeki kelimeler çok nadiren harekeli olarak verilmiştir: Bat bat maddesinde yētkūrūr (پتکورور).

- Adlar ve eylemler bir arada verilmiştir. Adlar; genelde yalın, bazen de çekimli biçimleriyle sözlükte yer alır. Çekimli biçimler ve örneklerin verilmesi, sözcüklerin söz dizimsel kullanımları açısından son derece önemlidir.

Çekimli biçimde verilen adlar şunlardır: Astıda, Allıda, Allı, Aya mēn “ben aya, ben kamere”, Barıda, Bardur, Tēgreŋge “etrafına, çevrene”, Tile mēn “ben dile, ben lisana”, Ḳaşıda.

Eylemler ise genellikle çekimli biçimleriyle (emir, geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman, şart, fiil adı, fiil sıfatı, fiil zarfı gibi kiplerle) sözlükte yer almakta; bazen

master biçiminde anlamlandırılmaktadır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Öt “geç!”, Uyal “utanmak”, Ayamay “esirgememek; engellememek”, İndedi “davet etti, çağırdı; seslendi”, Üger “toplamak, yığmak”, Èvrülmek “etrafını çevirmek, dönmek, dolanmak”, Èrmes “olmaz”, Unamay “razı olmam”, Unap “razı olup”, Unar “razı olur”, Èmes “değil”, Èvürmesün “döndürmesin”, Èvrüley “döneyim”, Örgenür “öğrenir”, Ügülgen “toplanmış, yığılmış”, Ayap “engellemek”, Èkendür “olmuştur, imiştir; ikendir”, Aylandı “dönmek, çevresini dolaşmak, aylanmak”, Èslemedinğ “söz dinlemedin”, Uzala “uzanmak; uzamak: [uzanıp; uzayıp]”, Unatğunça “razı etmek”, Unaman “razı olmam”, Akızdınğ “akıttın”, Bütmenğiz “inanmayınız, güvenmeyiniz”, Bargalı “gideli; [gitmek için]”, Bulğanğan “bulanmak; karışmak”, Tarıkma “daralma!, sıkılma!”, Tavşalğu “yorulmuş, güçsüz düşmüş”, Tıyıp “menedip, önleyip, engelleyip”, Tözmegey “katlanmaz, dayanmaz; [katlanmaya, dayanmaya]”, Tünğül “umutsuz olmak; umut kesmek”, Tile-mèn [< Tilemen] “dilemem, istemem”, Tile-mèn “keserim, dilerim”, Tanğırğama “tanlamamak, şaşırmamak”, Titrer “titrer”, Tuymatın/ Tuymayın “duymayıp, öğrenmeyi; duymadan, öğrenmeden”, Tapkanğa “bulmak [için]; [bulana]”, Tavşalur “yorulur, zebun olur, güçsüz düşer”, Tammadı “damlamadı”, Tègmes “değmez, değerinde olmaz, liyakati yoktur; [değmez, dokunmaz; ulaşmaz]”, Tıysa “menetmek, önlemek, engellemek”, Çıdar-mèn “tahammül etmek, sabretmek, katlanmak, dayanmak”, Çubulğan “ucu yırtılmış ve delinmiş; çürümüş, çözülmüş ip”, Dèrge “demek [için]”, Dège-mèn “diyeyim”, Dègey “diye, söyleye”, Dègeç “[söyleyince, deyince]”, Dègil “[söyle!, de!]", Sayparga “saçmak [için], dağıtmak [için]; [harcamaya]", Sordikler “soru sorsunlar”, Kapsamış “ihata etmek, çevrelemek”, Kıynaldınğ “bir günah sebebiyle bela ve mihnet çekmek; cereme, ceza [görmek]", Kolsanğ “dilesen, istesen”, Kargagan sayı “beddua ettikçe”, Yarutunğ “aydınlatın, ışıklandırın, ısıtın, parlatın”, Yarusup/ Yaruştı “aydınlandı, ışıklandı, ısıdı, parladı”, Yavumañğ “yaklaşmayın!, yakınlaşmayın!", Yavumas “yaklaşmaz, yakınlaşmaz”,

Yadar mu erkin “zayıflamak, güçsüz düşmek; değişmek, başkalaşmak; bozulmak”, Yoldaban “yollamak, uğurlamak, yolcu etmek”, Yok erte “yoksa”, Yuğay “yıkamak, yumak”.

● Anlamları farklı olsa da yazılışları aynı olan madde başları, bu ayrıma dikkat edilmeksizin aynı madde altında toplanmıştır:

→ At/ At/ At (آت) “at; ad; at!”.

→ Ot/ Ot/ Öt (اوت) “(imalesiz) ot; ateş, od; (imale ile) “geç!”.

→ İt/ İt/ İt (ايت) “it, köpek; yit!, kaybol!, it!”.

→ Ok/ Ok (اوق) “ok; hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat”.

→ Üz/ Üz/ Üz/ Üz (اوز) “yüz sayısı; yüz, çehre; kopar!, ayır!, suda yüz!”.

→ Uçmak/ Uçmak (اوچماق) “uçmak, behişt, cennet; hareket ve ızdırıp; uçmak”.

→ İlkı/ İlkı/ İlkı/ İlkı (ايلقى-ايلقى) “at sürüsü, yılki; yıllık, yılki”.

→ Ėmgek/ Ėmgek (ايمكاك) “zahmet, meşakkat; hizmet karşılığı; çocuğun emeklemesi”.

→ Adak/ Adak/ Adak/ Adak (اداق) “adak, nezir; vakit, mevsim; [ayak]; Türkistân’da bir yerin adı; ada”.

→ Aya mèn/ Aya-mèn/ Aya-mèn (ايه مين) “ben aya, ben kamere; esirgemem; söylerim”.

→ Ėdiş/ İdiş (ايديش) “fiil, ediş, eyleyiş; kap”.

→ Tuş/ Tüş/ Tüş/ Tüş (توش) “denk, eşit; karşı; düş, rüya; kuşluk vakti; aşağıya in!, düş!”.

→ Tüz/ Tüz/ Töz (تون) “düz, doğru; sazı kur!, şarkı düz!, ahenk yap!, katlan!, dayan!”.

→ Tapuk/ Tapuk (تابوق) “hizmet; bulunmuş nesne”.

→ Taş/ Taş (تاش) “taş; dış, dışarı”.

→ Tèz/ Tiz (تين) “çabuk, hızlı, tez; diz”.

→ Tümen/ Tuman (تومان) “on bin sayısı; çokluktan kinayedir; duman”.

→ Tile mèn/ Tile-mèn/ Tile-mèn (تيلامين) “ben dile, ben lisana; dilemem, istemem; keserim, dilerim”.

→ Tuymatın/ Tuymayın/ Toymatın/ Toymayın (تويماتين-تويمايين) “duymayıp, öğrenmeyi; duymadan, öğrenmeden; doymayıp; doymadan”.

→ Sağın/ Sağın (ساغين) “anmak; sarhoşluk aşkı, delilik veya hastalık durumunda kullanılır; sütü olan koyun, sağmal koyun”.

→ Sèzdi/ Sızdı/ Sızdı (سيزدى) “sezdi, zannetti; sızdı; resmetti, çizdi; yazdı”.

→ K̄arı/ K̄arı (قارى) “pir, karı, yaşlı; kol”.

→ K̄ur/ K̄ur (قور) “akran, emsal; kemer, kuşak”.

→ K̄uş/ K̄oş (قوش) “kuş; çift”.

→ K̄oy/ K̄oy (قوى) “koyun; koy!, bırak!; yerleştir!”.

→ K̄ök/ K̄ök (كوك) “asuman, gök, gökyüzü; sebze, yeşillik, Öleñ; saz kurma, kökleme; [saz ahengi]”.

→ Mènġ/ Mìnġ (مينك) “vücuttaki ben; bin sayısı”.

→ Yaş/ Yaş/ Yaş (ياش) “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı; yaş, sin”.

→ Yalın/ Yalın (يالين) “köpek harareten dilini çıkarmak; [yaltaklanmak; yalvarmak]; şule, alev, yalın, yalım; şimşek, yıldırım”.

→ Yètti/ Yitti/ Yèti/ Yètti (يتى) “yetişti, erişti, ulaştı; zayi oldu, yitti, kayboldu; yedi sayısı”.

→ Yèt/ Yèt (ييت) “yetiş!, eriş!, ulaş!; yed!, yedeğinde götür!, at ve başka şeyleri tutup çek!”.

→ Yènġ/ Yènġ (يينك) “yen, giysi kolu; yen!, mağlup et!”.

## 2.2. Yazım ve Söyleniş Biçimi

• Sözlükte /b/ sesi için (ب), /p/ için (پ-ب), /c/ için (ج), /ç/ için (چ-ج), k/ g için (ك) harfleri kullanılır.

• Sözlükte sağır kef (damak n'si: nġ) için genelde (نك), bazen de yanlışıklıkla (ك) harfleri kullanılır.

• Nadiren söyleniş biçimleri aşağıdaki terimlerle verilmiştir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): İmalesiz, İmale ile, Bâ-yı Acemî (p), Cîm-i Acemî (ç), Kâf-ı Arabî (k), Kâf-ı Acemî (g), şeddeli.

→ Ot/ Ot (اوت) (imalesiz) “ot; ateş, od”; Öt (اوت) (imale ile) “geç!” (AŞ kaynaklı terim).

→ Uy (اوى) (imale ile?) “sığır” (AŞ kaynaklı terim).

→ Öl (اول) (imale ile) “ıslaklık, nem; deniz” (AŞ kaynaklı terim).

→ Sürük (سوروك) (Kâf-ı ‘Arabî [k] ile).

→ Fırrıst (فَرَسْت) (şeddeli /r/ ile).

→ Karıgdı/ Karıkmağ (/k/ ve /ğ/ ile).

→ Köprük (/k/’ler ve Bâ-yı ‘Acemî [p] ile) “köprü”.

→ Küçün (/k/ ve Cîm-i ‘Acemî [ç] ile) “[zorla, güçlülük; güçle, kuvvetle]”.

→ Göl (Kâf-ı ‘Acemî [g] ile) “gömlek” (Doğrusu: Köl “göl”).

→ Kerek (/k/’ler ile), Gezek (ilk kef /g/ ile, ikinci kef /k/ ile), Kezek (/k/’ler ile), Kêmür/ Kômür (/k/ ile), Ketek (/k/’ler ile), Kêngeş (ilk kef /k/ ile, ikinci kef /g/ ile), Köpelek (/k/’ler ile), Küçlük (/k/ ve /ç/ ile), Kürçek/ Kürcek (/k/’ler ile), Körege (ilk kef /k/ ile, ikinci kef /g/ ile), Körge (ilk kef /k/ ile, ikinci kef /g/ ile), Kök (/k/ ile) “saz kurma, kökleme; [saz ahengi]”, Kökreğ (/k/ ile), Kökümtül (/k/’ler ile), Kökeltaş (/k/’ler ile), Külek (/k/’ler ile), Kômrek (/k/’ler ile), Küvenç (/k/ ile), Könendi (/k/ ile), Küymendi (/k/ ile), Lök (/k/ ile), Mañgra (/g/ ile), Mañğış (/g/ ile), Müşek (/k/ ile), Yelek (/k/ ile).

• Sözlükte o/ ö/ u/ ü sesleri birbirinden ayırt edilmemiştir. Yine è/ ı/ i sesleri de birbirinden ayırt edilmemiştir. Yine a/ e sesleri de birbirinden ayrılmamıştır. Bu seslerin bulunduğu sözcüklerde ince veya kalın okunmasını gösteren k/ ğ/ h, k/ g gibi sesler yoksa durum daha da zorlaşmaktadır.

### 2.3. Ses Bilgisi

• Eserin mukaddimesinde Çağatay Türkçesi ile Batı Türkçesi (İran ve Rum) karşılaştırılırken bazı yazım ve ses bilgisi farklarına

değnilmiştir. Yazımla ilgili: bolsa (بولسا ~ بولسه), su ~ şu (سو ~ شو), èmes ~ imeş (ایماس ~ ایماس); ses bilgisi ile ilgili: hemze /' / ~ /y-/ (üz ~ yüz), è ~ e (nè ~ ne), m- ~ b- (muz ~ buz), t- ~ t-/ d- (toldı ~ toldı/ doldı), b- ~ v- (bardı ~ vardı), -f- ~ -p- (yafrag ~ yaprag), k- ~ g- (kuyaş ~ güneş, kuvanma ~ güvenme), ğ- ~ g- (ğulüle ~ gülüle), -k ~ -ğ (karak ~ karag), ng ~ n (kõngül ~ kõnül, sinğremek ~ sinremek), k- ~ h- / h- (kanı ~ hanı/ hanı), -s ~ -z (èmes ~ imez).

- Eserin mukaddimesinde Rum ve İran Türkçesi arasında kaydedilen farklıklar şunlardır: su ~ şu (سو ~ شو), t- ~ d- (toldı ~ doldı), -ş ~ -z (imeş ~ imez).

## 2.4. Söz Varlığı

- Bu sözlükte yazılışı aynı olan farklı sözcükler tek bir madde gibi bir arada verildiği gibi, çekimleri farklı olan aynı sözcükler de farklı maddeler gibi verilmiştir: At/ At/ At “at; ad; at!”; Ot/ Ot “ot; ateş, od”; Yavudı “yaklaştı, yakınlaştı”; Yavumañg “yaklaşmayın!, yakınlaşmayın!”; Yavumas “yaklaşmaz, yakınlaşmaz” gibi. Yazılışı aynı olan farklı sözcükleri ayırıp çekimleri farklı olan aynı sözcükleri de birleştirdikten sonra, sözlük dizininden elde edilen söz dağarcığının toplam madde sayısı 725'tir. Sözlüğe madde başı olarak birkaç özel ad alınmıştır. Sözcüklerin türleri, kökenleri ve eylem çatıları hakkında bilgi verilmemiştir.

- Sözlükte bazı ekler ve edatlara da yer verilmiştir. Bu da kavram ilişkilerinin hangi biçim birimlerle yapıldığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir: Êrkin/ Êkin, -Çük, -Çılay/ -Çiley, Dêk/ Dek, -Ra/ -Re (-Radıñg/ -Redıñg/ -Rap/ -Rep), Sarı, Sayı, -Ġan, -Ġa, -Ġına/ [-Kına]/ -Gine/ -Kine, Êmes/ Êrmes, Oğ, Birle (Fülân birle), La, -Lik/ -Lıg/ -Lık/ [-Lük/ -Luğ/ -Luğ], Mu/ Mü, Narı, Yaraşa, Yanğlıg.

- Bazen bir ek, sözlükte bağımsız bir sözcük gibi verilmiştir:

→ -Ev/ -Av (او) “kimse, kişi, şahıs”. Örnekteki biçim: Birev.

- Sözcüklerin mecaz kullanımları, deyimler ve birleşik sözcükler de sözlüğe alınıp örneklendirilmiştir: Çağır kanat, Ak öy,

Atabek, Alahan u alaman, Uruk kayas, Bat bat, Tala Tala, Tanğ emes, Rağ rağ, Sonğğı uyku “son uyku, ölüm”, Fülân birle, Qarğağan sayı, Qara başkan, Kêç qurun, Kêle alman, Mununğ dek, N’etti, Yatış “koruyuculuk, bekçilik, gözcülük”, Yada taş, Yatlık “kız; [yadlık, yabancılık]”, Yadar mu êrkin, Yoğ êrse, Yoğ mu.

• Maddeler açıklanırken bazen yaşayan dilden kelime, deyim, mesel veya örneklere yer verilmiştir:

→ Yarmak “akçe”. Ünlü bir mesel: Ak yarmak kara kün üçündür.

• Bu sözlükte bazı eskicil sözcüklere örneksiz olarak yer verilmiştir: Tuymatın “duymadan”, Toymatın “doymadan”, Yarlıq “hakir, zelil, düşkün”.

• Bu sözlükte bazen Batı Türkçesi sözcüklerine de yer verilmiştir: Adak “adak, nezir”, Adak “ada”, Tındı “söyledi, tındı”, Süci (Rumî), Dartar, Dek, Dopqu, Kemük (Rumî), Moymul (Rumî).

• Sözlükte özel adlara yer verilmiştir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Adak “Türkistân’da bir yerin adı”, Bayğazı/ Bayğızı “Hörāsân’da fıstığı bol bir yerin adı”, Sart “Türkçe bilmeyen şehirli [Acem]”, Sığnağı “Çığatay’da Bābüri yazısı gibi bir tür yazı”, Şipāl “bir pehlivanın adı. Bazı nüshalarda Çipāl olarak geçer. Hindüstân padişahına mensuptur”, Kıyat ve Konğrat “Çığatay’da soyları eski hanlara dayanan iki boyun adı”, Meleş “Çığatay’da bir boy adı”.

## 2.5. Tanıklar

• Sözlükte çok sayıda nazım ve düzyazı örnekleri yer almaktadır. Madde başı sözcüklere verilen örneklerin sayısı 0-3 arasında değişmektedir. Genellikle bir örnek, bazen de iki veya üç örnek verilirken birçok madde de örneksiz kalmıştır. Eserde, toplam 485 örnek bulunmaktadır.

→ Üç örnekli olan maddeler şunlardır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Oğ “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat”, Örtöp (2. örnekte: Örtedi), Sarğud/ Sorğut/

Sar Kut, Kèyin, Yaş “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı”, Yarmak, Yaruk/ Yarug, Çenge/ Çenge.

→ İki örnekli olan maddeler şunlardır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): At “ad”, Uğan, Ayamay (2. örnekte doğrusu: Ayama), Ürgüder (2. örnekte: Ürgüdep), Êrn, Arman, Ayalgu, Burun, Başak, Bortak/ Bortag, Bègin, Tüş “düş, rüya”, Tım, Tèlmürüp (2. örnekte: Tèlmürdüm), Tuvağ, Tınç, Tümen, Tumsuğ, Tavşalur, Tünğül (1. örnekte: Tünğülgen), Tèrgemek (2. örnekte: Tèrgek), Töküz, Çüçük (1. örnekte: Çüçüklük), Conğ, Cöp, Çolpan, Çakın, Dèk, Devac, Sergek/ Sèrgek, Salkın, Sayı, Sèskendi (1. örnekte: Sèskenmek), Süngek, -Gına/ [-Kına]/ -Gine/ -Kine, Kıcışur (2. örnekte: Kıcışsa), Kiyat ve Konğrat, Koriya, Kuyı, Kèç kurun, Küçün, Kökrek (1. örnekte doğrusu: Köp regim), Kökeltaş, Künğrenme (1. örnekte: Künğrenmegil, 2. örnekte: Künğreniben), Nağu, Yalın “şule, alev, yalın, yalım; şimşek, yıldırım” (1. örnekte doğrusu: Ot), Yiberdi (1. örnekte: Yiberdiñg, 2. örnekte: Yiberip), Yığı, Tokuz.

→ Örneksiz kalan maddeler şunlardır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): At “at”, At “at!”, Ot “ot”, Ot “ateş, od”, Ot “geç!”, Üz “yüz sayısı”, Üz “yüz, çehre”, Üz “kopar!, ayır!”, Üz “suda yüz!”, Uluğ, Êrke “bir ördek türü”, Ügse, Êkev, Ügüş, Êmgek “çocuğun emeklemesi”, Unamay, Unar, Uyup, Ês, Êmes, Êvürmesün, Utru, Ayt, Ark/ Arık, Oşuk, Uruk, Emgenür/ Êmgenür, İtik, Abuşga/ Abuşka, Abağa, Arıg “arı, temiz, pak”, Arık “zayıf, cılız, arık”, Aluk, Ayap, Êgrik/ Êgrek, İşnar, Ökte, Avulcaş/ Ovulcaş, Ögün, Uçur, Êgeç, Eteke, Atabek, Adak “adak, nezir”, Adak “ada”, Êgek, Öçkü, Êlgerdi, Aymak, İni, Êneke, Inak/ Inağ, Örlep, Êsledi, Êdiş, Örgemçi, Bayat, Bitip, Bütkerdi, Butrattı, Bødene, Buzdıgan/ Buzduğan, But, Borçın “dişi ceylan”, Borçın “dişi ördek”, Buğu, Bosaga/ Bosaka, Baskıç, Burnaştı, Buştı, Tüş “kuşluk vakti”, Tüş “aşağıya in!, düş!”, Töz, Telfese, Tapuk “bulunmuş nesne”, Tartar, Taş “taş”, Tarıkma, Tavşalgu, Tèyin, Tavşalgan, Tirik “diri”, Tirek, Tèz, Tiz, Tapukçı, Tariğ, Tartıg, Tekev, Talgan/ Talkan, Tavuşkan, Tèri, Tuman, Titrer,

Tèreçi, Ton, Toy, Tuymatın/ Tuymayın, Toymatın/ Toymayın, -Çük, Çürege, Çayan, Cıcığ, Çıdar-mèn, Çıdap, Çigreyip/ Çigrep, Cıdam, Çurpa, Çığ/ Çık, Çoğ, Çök, Cülge, Çaķır kanat, Çal, Ceşn, Calın, Cul, Hav, Delāl, Dartar, Dek, Dège-mèn, Dolana, Düküldemek, Dapķur, Dopķu, Dāy, Rece, Raķ raķ, Revşen, Rüst, Sona, Sasıg, Sorak, Soruğ, Sağınma, Sağın “anmak”, Sağın “sütü olan koyun, sağmal koyun”, Sakızğan, Savgat/ Sovgat, Soyurğal, Soyurğar, Salca, Sèzdi, Sızdı “sızdı”, Singil/ Singli, Sor, Susap, Suruķ, Sustağan/ Sustayğan, Soķur, Suķ, Sökti, Sonğgı uyķu, Şıralğa, Şıgavul, Tağay/ Tağayı/ Tağay/ Tağayı, -Ġan, Ġacarçı/ Ġazarçı, -Ġa, Ġıncı/ Ġuncı, Felfes, Fülān birle, Kaan, Kaptan, Kaban, Kaķır, Kuvanıp, Kuvan, Kağadı, Kaııgıdı/ Kaııķmak, Kaıı “pir, karı, yaşı”, Kaıı “kol”, Karmaşıp, Karmaķ, Kaķ, Kalın, Kanap, Kanmak, Kavğunçı, Kaygu, Kavursun, Kırav, Kısğa/ Kısķa, Kutluğ/ Kutluķ, Kuçuş, Korgan, Kur “akran, emsal”, Kuşaldı, Korun, Kuruğ, Kozğalan, Kozğadı, Kuş, Koşun, Kōl, Kōldaş, Kōnğ, Konağ, Koy “koyun”, Koyçı, Külgü, Kiş, Kevürge, Kezek, Kez, Kèygülük, Key, Kèsek, Kèle alman, Kème, Köprük, Küçlük, Kōrklük, Kōrk, Kürçek/ Kürcek, Kōk “asuman, gök, gökyüzü; sebze, yeşillik, Ölenğ”, Kōk “saz kurma, kökleme; [saz ahengi]”, Kōkümtül, Kōmürdi, Kōmrek, Kōnendi, Küydi, Küyük, Köykenek, Lāş, Maral, Maņgra, Mègecin, Miņğ, Mènğiz, Mundaķ, Mununğ dèk, Mōnğre, Möldür, Müşek, Naķçı, Nācū, Nème, Tuyķun/ Tuyğun, Nèşe, Hona, Hardı, Hirül/ Hirevül, Yaş “yaş, sin”, Yatış, Yamçı, Yaķar, Yaķmak, Yan, Yarutunğ, Yarut, Yarup/ Yaruştı, Yatlık, Yasaņğ, Yasal, Yasaldı, Yavudı, Yaņgak/ Yaņgağ, Yaraşa, Yaraş, Yatķurdı, Yalav, Yadattı, Yadaman, Yadar mu èrkin, Yalıkdı/ Yalķmak/ Yalķımak, Yalınmak, Yalın “köpek harareten dilini çıkarmak; [yaltaklanmak; yalvarmak]”, Yavğan, Yapurğak/ Yafrak, Yağın, Yağış, Yètti “yetiştı, eriştı, ulaştı”, Yitti, Yèti/ Yètti “yedi sayısı”, Yèvütkeđi, Yèt “yetiş!, eriş!, ulaş!”, Yèt “yed!, yedeğinde götür!, at ve başka şeyleri tutup çek!”, Yètkürüp, Yènğ “yen, giysi kolu”, Yènğ “yen!, mağlup et!”, Yèmürölür, Bıg, Yèrlik “yer sahibi; yerli yerinde, uygun”, Yarlıg “hakir, zelil, düşkün”,

Yip, Yürüş, Yosun, Yumalatıp, Yumran, Bolup, Yoldaban, Yoldadı, Yüzlendi, Yuğar, Yok erte, Yuğay, Yalağ, Yay.

→ Diğer maddelerin altında örneklendirildiği için örneksiz kalan maddeler bulunmaktadır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Unap (Unaman maddesinde), Uftan (Ërn maddesinde), Çenesem (Çenedi maddesinde), Mîrek (Bêke maddesinde).

→ Geriye kalan diğer maddeler ise tek örneklidir.

• Maddelerin açıklanması sırasında da bazı maddeler örneksiz olarak verilmiştir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Süci, İçdi, Sümürdi, Kemük, Çiy, Kâmiş, Kuzğun, Voşum, Kêngeç, Ölenğ “sebze, yeşillik”, Moymul, Suykun, Mönğre, Tuykun/ Tuyğun, Kâravul, Kêşik, Çapar.

• Madde başı sözcüklere genellikle Çağatay eserlerinden örnekler verilmiştir ki bu örneklerin sayısı sıfırla üç arasında değişmektedir. Eserlerinden örnekler alınan yazarların başında, hiç şüphesiz Nevâyî gelmektedir. Kullanılan eserleri şunlardır: *Ğarâyibü's-Şığar*, *Sâkî-nâme* (*Ğarâyibü's-Şığar* da), *Fevâyidü'l-Kiber*, *Nevâdirü's-Şebâb*, *Bedâyi'ü'l-Vasat*, *Bedâyi'ü'l-Bidâye*, *Ferhâd u Şîrîn*, *Sedd-i İskenderî*, *Hayretü'l-Ebrâr*, *Seb'a-yı Seyyâre*, *Leylî vü Mecnûn*, *Muhâkemetü'l-Luğateyn*, *Lisânu't-Ṭayr*, *Maḥbûbu'l-Kulûb*, *Münşe'ât*, *Vakfiye*, *Mecâlisü'n-Nefâ'is* (Mîr Sa'îd-i Kâbilî), *Mîzânu'l-Evzân* ve *Naẓmu'l-Cevâhir*. Ayrıca Haydar Têlbe (*Maḥzenü'l-Esrâr*), Luṭfî (*Dîvân*, *Gül ü Nevrûz*), Bâbü Mîrzâ (*Dîvân*), 'Ubeyd Han, Sultân Hüseyin Baykara (*Dîvân*), İskender Mîrzâ, Na'imî, Benâyî, H'âce Kelân Penâhî gibi diğer Çağatay Türk ediplerine de başvurulmuştur. Batı Türkçesi sahasında yazan şairlerin eserlerinden de Necâtî'nin divanına başvurulmuştur. Eserlerinde sık sık Türkçe-Moğolca kelimeler kullandıkları için nadiren Farsça yazan şair ve yazarlara da başvurulmuştur. Birkaç yerde yazar adı verilmeyen örnekler alınmıştır.

Başvurulan eserlerin istatistiği şöyledir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi):

1. *Ġarāyibü's-Sıġar*. Uyal, -Ev/ -Av, Astın, Astıda, Asru (Doğrusu: Serv ü), Asra, Uçmak “uçmak, behişt, cennet”, Èvrülmek (Örnekte: Èvrülgeli), Èmgek “zahmet, meşakkat; hizmet karşılığı”, Örtöp (2 tane: 1. ve 3 örnek), Örgenür, Ok “ok”/ Bargalı, Ok “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat” (3. örnek), Asıġ, Allıda, Èneldi (Örnekte: Èneldim), Èrn (2. örnek), Èrk, İrik, Tüz “sazı kur!; şarkı düz!, ahenk yap!”/ Ayakçı/ Tokuz (2. örnek), İçin (*Sākī-nāme*’den), Eye/ Èye, Èslemediġ, Èkin/ Mu/ Mü, Èrkin, Bat, Bat bat, Burun (1. örnek), Başak (2 tane), Biçek, Bèbek, Bèlgülük, Bulġangan, Tüş “düş, rüya” (2. örnek), Tüz “düz, doğru”, Tèşik/ Tøşük, Tègrenġe, Tanġ “şasma, şasıрма; şasırtıcı”, Tèġ/ Tègmes, Tım (2. örnek), Tèlbe, Tanuġ/ Tanuġ, Tınmaġur, Tèlmürüp (1. örnek), Tala Tala, Tegrük/ Tèvrük, Tos/ Toz, Tanġ èmes/ Nutuġçı (2 beyit), Talpınma, Tøküz (1. örnek), Tammadı, Tırnaġ, Tırgüzdi, Til, Çırmaştı, Cèrge, Conaġ, Cıġ, Çürük, Hale, Dèk (1. örnek)/ Yada taşı, Dèrge, Sunġay, Salkın (1. örnek), Sayı (2 tane), Sürük, Sümürmek, Sünġek (2. örnek), Şımalıp (Doğrusu: Şımal), Karakçı, Kabu, Kaşıda, Qaladı (Örnekte: Qalaydur-mèn), Qıynaldıġ, Qayrılur, Qoriya (2. örnek), Qozġanur/ Qozġalur, Qoldadı (Örnekte: Qoldadıġ), Quyaş, Ketün, Kèyin (2 tane: 1. ve 3. örnek), Ketek, Köpelek, Kökrek (2. örnek), Külek, Kāc, -Lık/ -Lıġ/ -Lık/ [-Lük/ -Luġ/ -Luġ], Maşab, Meleş, Munġayıban/ Munġgrayıp, Munġ (Örnekte: Munġluġ), Müçek, Muz, Munġluġ, Naġu (2. örnek), N’ètti, Yaġmadı, Yavumaġ, Yazġur (Örnekte: Yazġuray), Yalın “şule, alev, yalın, yalım; şimşek, yıldırım” (2 tane) (1. örnekte doğrusu: Ot), Yamġur, Yiberdi (1. örnekte: Yiberdiġ), Yèlek, Yılçılık, Tokuz (1. örnek), Gezek (2. örnek) maddesi. 111 örnek.

2. *Fevāyidü'l-Kiber*. At “ad” (2. örnek), Uyat, Èrmes (Doğrusu: Ètmes), Örtöp (2. örnekte: Örtedi), Ulus, Èvrüley, Ok “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat” (2. örnek), Ügülgen (Örnekte: Ügülüp), Èrtek, Öntüç, Ègrim, Öy, İrcay (Örnekte: İrcaymadı), Arman (1. örnek), Ötrük, Anġdıp/ Andıp (Örnekte:

Anğdiban), Ötleş, Aylandı (Örnekte: Aylandurmak), Uruk kayaş, Otun, Ultanğ, Öksüt, Ağızдың, Uçraşıp, Ornattı (Örnekte: Ornat), Burun (2. örnek), Bortak/ Bortağ (2. örnek), Barça, Butratıp, Bürkedi, Buzuğ, Tapuk “hizmet”, Taban, Taş “dış, dışarı”, Tağ, Tım (1. örnek), Tutaş/ Yaş (2. örnek) “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı”, Tıyıp (Doğrusu: N’etip), Tër, Tün, Tözmegey, Tèlmürüp (2. örnekte: Tèlmürdüm), Tındı, Tavuş, Tümen (1. örnek), Tiş, Tanar, Tapkaŋa, Tavşalur (2. örnek), Tilemen, Tofrağ, Tıysa, Çın, Çağır, Çakın (2 tane), Çäklik, Dègeç, Dègley/ Tegle, Sorkut/ Sarkut (2 tane=3 beyit), Sağınğaç, Sungıl, Say, Sıpқardı (Örnekte: Sıpқarıp), Sızdı “resmetti, çizdi; yazdı”, Süzgüç, Süngek (1. örnek)/ Yıǵı (2. örnek), Südre, Südretip, Ğarav, -Ğına/ [-Kına]/ -Gine/ -Kine (2 tane), Katak/ Katıg, Kuvanma, Kaysı, Kayan, Karu, Kalpak, Kıçışur (2. örnekte: Kıçışsa), Kiyat ve Kōngrat (1. örnek), Kıya, Kuyun, Koy “koy!, bırak!; yerleştir!”, Kutkar, Kanı, Kılık/ Kılığ (2 beyit), Kuyı (2. örnek), Kèyin (2. örnek), Kèç kurn (1. örnek), Köp, Kökre (1. örnek) (Doğrusu: Köp regim), Mōngreşip, Naǵu (1. örnek), Nège, Narı, Yaş “tıfıl, küçük çocuk” (3. örnek), Yaruğ/ Yaruğ (2 tane: 2. ve 3. örnek, 2. örnekte: Yaruğluk), Yavumas, Yaŋlıg, Yètilip, Yurun (Örnekte: Yurunluk), Yalbarıp, Yandaşıp, Yok mu, Yalaŋğaç, Ya, Yat maddesi. 109 örnek.

3. Nevādirü’ş-*Şebāb*: Argadal, Uçkun, Ürkün, Altayı, Unaman, İdiş, Bütmenğiz, Bortak/ Bortağ (1. örnek), Tostağan/ Tostuğan, Tüş “düş, rüya” (1. örnek), Tamuğ, Tepengü/ Tèpengü, Talaç/ Kıymaç, Tümen (2. örnek), Tumuş, Tavşalur (1. örnek), Çüçük (1. örnekte: Çüçüklük), Çolpan (1. örnek), Çubulğan, Çüçürgenmek (Örnekte: Çüçürgenme), Çörçek, -Ra/ -Re (-Radıŋ/ -Rediŋ/ -Rap/ -Rep), Sergek/ Sèrgek (1. örnek), Sıktattı (Örnekte: Sıktatur-mèn), Sınukturdu (Örnekte: Sınuktursa), Sordikler, Şüdrün, Kapsamış, Kadadı (Örnekte: Kadaman), Karğağan sayı, Kıynalıp, Kıçışur (1. örnek), Kiyat ve Kōngrat (2. örnek), Kèltür, Kūngrenme (2 tane) (1. örnekte: Kūngrenmegil, 2. örnekte: Kūngreniben), La, Hav, Hürer (Doğrusu:

Hürey), Yaş “tıfıl, küçük çocuk” (1. örnek), Yaşurun, Yargu, Yarlığ/ Yarlık “emir, yarlık, ferman”, Yèngil maddesi. 44 örnek.

4. *Bedāyi’ü’l-Vasat*: Ok “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat” (1. örnek), Aşuk (Örnekte: Aşukmanğ), Arbağ, Aksun, Alahan u alaman, Unatğunça, Uçradı (Örnekte: Uçradım), Bêke, Bardur, Taranğgu/ Tarangu, Tünğül (2. örnek), Tanğırğama, Tèrgemek (2. örnekte: Tèrgek), Çarğab, Cavun/ Covun, Çek, Sèvinçi, Sergək/ Sèrgek (2. örnek), Sorağ, Sağak, Salmağ, Şırdağ, Kàra başkan, Koş, Gezek (1. örnek), Kèç kurun (2. örnek), Mağlay, Kàbuğ, Yaktı (Örnekte: Yağmağıl), Yarguçak, Yargak/ Yargag, Yoluğtı maddesi. 32 örnek.

5. *Bedāyi’ü’l-Bidāye*: Çüçük (2. örnek) maddesi. 1 örnek.

6. *Ferhād u Şīrīn*: Uğan (1. örnek), Ürgüder (1. örnek), Onğ (2 beyit), Arman (2. örnek), Bolcar, Pota/ Bota, Terek/ Tèrek, Tumşuğ (1. örnek), Tüzük, Tèrgemek (1. örnek), Dürlük, Zilī (Örnekte: Zilūçe), Sayparğa, Sèskendi (1. örnekte: Sèskenmek), Fırrist, Kàrağ/ Kàrak, Kèmür/ Kòmür, Kèngeşti, Kòrge, Kòkeltaş (2 tane), Lök, Yarmak (2. örnek), Yasap, Yavuşur, Yağdu maddesi. 26 örnek.

7. *Sedd-i İskenderī*: Eger, Öl, Böri, Bordağan, Conğ (2. örnek), Cerīb, Çupçuk, Çubruşup, Hāde, Dègil, Devāc (1. örnek), Şīpāl, Toy, Koriya (1. örnek), Kuğan/ Kutan, Kerek, Mamuk/ Mamuğ, Münğüz, Uça, Çenge/ Çenge (2 tane: 2. ve 3 örnek) maddesi. 21 örnek.

8. *Hayretü’l-Ebrār*: İlkı/ Ilğı/ İlkı/ Ilğı “at sürüsü, yılki; yıllık, yılki”, Üger, Isırğa, Erk, Adağ “Türkistān’da bir yerin adı”, Allı/ Köl, Ayalğu (2 beyit) (2. örnek), İş, Bağşı/ Sart, Burna, Tınç (2. örnek)/ Sağınç, Tul, Koşuk, Çibilger, Çaray/ Çıray, Ğarvāş, Kur “kemer, kuşak”, Köks, Kürük, Kul maddesi. 20 örnek.

9. *Seb’a-yı Seyyāre*: Ayamay (1. örnek), Ataklık/ Atağlık, Ürgüder (2. örnekte: Ürgüdep), Ak öy, Ahtaçı, Tuvağ (1. örnek), Conğ (1. örnek), Cöp (2 tane), Sundı, Keybür, Küçün (1. örnek), Körege, Māğ, Yarmak (3. örnek), Yiberdi (2. örnekte: Yiberip), Yükünmek maddesi. 17 örnek.

10. *Leylî vü Mecnûn*: Tuvağ (2. örnek), Tuynağ, Tumşuğ (2. örnek), Cevâne, Dêk (2. örnek), Süneyn, Sêskendi (2. örnek), Süksük, Soğurdi, Şıbak, Qolmak, Kêngeş/ Kêngeç, Mañış maddesi. 13 örnek.

11. *Muḥākemetü'l-Luğateyn*: İt/ İt/ İt “it, köpek; yit!, kaybol!, it!”, Buhsadı (Örnekte: Buhsap), Tamşımak (Örnekte: Tamşıy), Çögür, Sinğremek/ Ênğremek maddesi. 5 örnek.

12. *Lisānu't-Tayr*: Bürgüt, Saypadı, Qıyın maddesi. 3 örnek.

13. *Maḥbūbu'l-Qulūb*: Aḥsum, Dedek maddesi. 2 örnek.

14. *Münşe'ât*: Tañg “sabah, tan”, Çenedi (Örnekte: Çenemdim, Doğrusu: Çenesem) maddesi. 2 örnek.

15. *Vakfiye*: Êngek maddesi. 1 örnek.

16. *Mecālisü'n-Nefāyis*: Adak “ayak” (Mîr Sa'îd-i Kābilî'den 2 beyit) maddesi. 1 örnek.

17. *Mîzānu'l-Evzân*: Çenge/ Çenge (1. örnek) maddesi. 1 örnek.

18. *Nazmu'l-Cevāhîr*: Küvenç (2 beyit) maddesi. 1 örnek.

19. Ḥaydar Têlbe'nin *Maḥzenü'l-Esrâr*1: At “ad” (1. örnek), Açun, Orun/ Orn, Ayamay (2. örnekte doğrusu: Ayama), İndedi, İpra/ Opra (Örnekte: Opramağan), Aşukup, Uy, Açırğandı, Ayalğu (1. örnek), Bökse, Bêgin (1. örnek), Tuş, Tınç (1. örnek), Toḥta (Örnekte: Toḥtamayın), Tansuk, Tünğül (1. örnekte: Tünğülgen), Töküz (2. örnek), Tilin (Doğrusu: Tiley), Çomup (Örnekte: Çom), Coçun/ Coçın/ Yoçın, Çapan, Sarḡud/ Sarḡut, Sunup, Saypağuçı, Qorḡuş (Örnekte: Qorḡuştı), Quyı (1. örnek), Küçün (2. örnek), Yarmak (1. örnek) maddesi. 29 örnek.

20. Luṭfî'nin *Dîvan*1: Ulandı, Êrn (1. örnek), Ênğ, Aya mên/ Aya-mên/ Aya-mên “ben aya, ben kamere; esirgemem; söylerim” (2 beyit), Uzala, Ülüş, Bayğazı/ Bayğızı, Bêgin (2. örnek), Tal, Tamur, Tile mên/ Tile-mên/ Tile-mên “ben dile, ben lisana; dilemem, istemem; keserim, dilerim” (2 beyit), Toymağur, -Çılay/ -Çiley, Çolpan (2. örnek), Qopardıñg (Örnekte: Qoparmak), Qolsañg, Küler, Mênğ, Mênğzetti, Yığı (1. örnek) maddesi. 20 örnek.

21. Mevlānā Luṭfī'nin *Gül ü Nevruz*'u: Uğan (2. örnek), İçkındı (Örnekte: İçkınıp), Taŋıp, Çenep maddesi. 4 örnek.

22. Bābūr Mīrzā (*Dīvān*): Tuğgan (2 beyit), Çeçen, Denğāne, Sığnaķı, Söğünç maddesi. 5 örnek.

23. 'Ubeyd Han: Ilmadı (Örnekte: Ilman)/ Barıda, Dēgey, Sarı, Yaruķ/ Yaruğ (1. örnekte: Yaruğlık) maddesi. 4 örnek.

24. Sultān Hüseyn Baykara (*Dīvān*): Salkın (2. örnek), Küymendi (Örnekte: Küymenip), Muŋgurğap maddesi. 3 örnek.

25. İskender Mīrzā: Erke/ Érke maddesi. 1 örnek.

26. Na'īmī: Ėkendür maddesi. 1 örnek.

27. Benāyī: Bēkeç maddesi. 1 örnek.

28. H'āce Kelān Penāhī: Teskeri/ Tēskeri (2 beyit) maddesi. 1 örnek.

29. Necātī: Uçmak "hareket ve ızdırap; uçmak" maddesi. 1 örnek.

30. Şeyh 'Aṭṭār (*Vaşlet-nāme*): Devāc (2. örnek) maddesi. 1 örnek.

31. Şairleri bilinmeyen veyahut bulamadığımız şiirler: Eserin girişinde verilen Farsça beyit, Ėgeçi/ Egeçi/ Ağa (AŞ: Luṭfī'den), Eşkek/ Ėşkek (AŞ: Luṭfī'den), Torğu (AŞ: *Ėarāyibü's-Şığar* dan), Közlük (2 beyit) (AŞ: Luṭfī'den) maddesi. 4 örnek.

• Bu sözlükte tanıklığına başvurulanan *Gül ü Nevruz* eserinin yazarı Mevlānā Luṭfī olarak verilmiştir. *Abuşka* ve *Gül ü Nevruz* eserinin yazma nüshalarından olan Wien Staatsbibliothek (No. 649) nüshasında *Gül ü Nevruz'un* Luṭfī'ye ait olduğunu öğrensek de Nevāyī'nin *Mecālisü'n-Nefāyis* ve *Nesāyimü'l-Maḥabbe min Şemāyimi'l-Fütüvve* adlı eserlerinde Luṭfī'ye dair böyle bir kayıt bulunmamaktadır. MN'de Luṭfī'nin sadece Türkçe *Dīvān* ve *Ẓafer-nāme* tercümesi mesnevisinden söz edilmiştir (66-67, 122). *Zahīrū'd-dīn* Muḥammed Bābūr, *Risāle-yi 'Arūz* adlı eserinde ise şöyle diyor: "Bu veznde meşnevī bisyār aytıpturlar, ol cümleden...Mevlānā Ḥaydar H'ārezmī'nin *Gül ü Nevruz'ı*"(118).

• Bu sözlükte tanıklığına başvuru alan *Maḥzenü'l-Esrār* eserinin yazarı Haydar Têlbe olarak verilmiştir. Bu eserin birçok yazma nüshalarında Haydar Têlbe biçiminde geçen bu ad, Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâ'is* adlı eserlerinde Mevlânâ Haydar-ı Türkî-güy biçiminde geçer (193, 442).

• Bazı maddelere Farsça örnek verilmiştir: Eserin girişinde verilen Farsça beyit, Devâc (Şeyḥ 'Attâr).

## 2.6. Örneklerin Başka Sözlüklerle Karşılaştırılması

• AŞ'de örnekli olduğu hâlde burada örneksiz kalan maddeler vardır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): At “at”, At “at!”, Üz “suda yüz!” (Örnekte: Üzmek), Ulug, Ügse, Êkev, Êmgek “çocuğun emeklemesi”, Ês, Êmes, Utru, Ark/ Arık, İtik, Abuşga/ Abuşka, Abağa, Arıg “arı, temiz, pak”, Arık “zayıf, cılız, arık”, Aluk “perişan, kafası karışık; kaygılı” (Doğrusu: Uluk “büyük, ulu”), Ayap, Êgrik/ Êgrek (Doğrusu: Êgrim), Işnar, Ökte, Avulcaş/ Ovulcaş (AŞ: اولچاشيب), Ögün, Uçur, Eteke, Atabek, Êgek, Öçkü, Êlgerdi, İni, Êneke, Örlep, Örgemçi, Butrattı, Borçın “dişi ördek”, Buğu, Bosaga/ Bosaka, Tüş “kuşluk vakti”, Tartar, Taş “taş”, Tarıkma, Tirik “diri”, Tiz, Tarıg, Talgan/ Talkan (AŞ'de Talgan “yağma, talan” maddesinde), Têri, Têreçi, Ton, Çayan, Cıciğ, Çıdar-mên, Çıdap, Çigreyip/ Çigrep (Örnekte: چيكر ايبان, Doğrusu: چيكر ايتيان), Çıg/ Çık, Çurpa, Çoğ, Cülge, Ceşn, Calın (AŞ: Çalın, Doğrusu: Çakın), Cul (AŞ: چل, Doğrusu: Cul), Hav (AŞ: خوييله, Doğrusu: Hūblar), Düküldemek, Dapkur, Rece, Rüst, Sona, Sorak, Soruğ, Savgat/ Sovgat, Soyurğal (AŞ: Sıyurğal/ Soyurğalı, Doğrusu: Soyurğal), Soyurğar, Salca, Sinğil/ Sinğli, Suruk, Sonğgi uyku, Şıralga, Tağay/ Tağayı/ Tağay/ Tağayı (AŞ: Tağay, Doğrusu: Tağayı), -Ġan, Ġacarçı/ Ġazarçı, -Ġa, Ġıncı/ Ġuncı, Kaan, Kaptan, Kaban, Kaçır, Karğadı, Karıgdı/ Karıkmak, Karı “pir, karı, yaşlı”, Karı “kol”, Karmaşıp, Kāk, Kalın, Kavgunçı, Kavursun, Kırav, Korgan, Kuruğ, Kozğalan, Kozğadı, Kuş, Koşun, Kol, Koldaş, Konğ, Konağ, Koy “koyun”, Kevürge, Kezek, Kez, Këygülük, Key, Kësek, Këme, Köprük, Körklük, Kök “asuman, gök, gökyüzü; sebze, yeşillik, Ölenğ”,

Kök “saz kurma, kökleme; [saz ahengi]”, Ölenğ “sebze, yeşillik”, Köykenek, Lâş, Maral, Manğra (Örnekte: Manğrap), Mègececin, Mênğiz, Mönğre, Möldür, Müşek, Nâcū, Nème, Tuyğun/ Tuyğun, Hardı, Yatış, Yağar, Yarup/ Yaruştı, Yatlık, Yasal, Yaraşa, Yaraş, Yalav, Yadattı, Yadaman, Yadar mu êrkin, Yalıklı/ Yalkmak/ Yalkımak, Yalınmak, Yavğan, Yapurgak/ Yafrak, Yağın, Yetti “yetiştı, eriştı, ulaştı”, Yeti/ Yetti “yedi sayısı”, Yévütkeci (AŞ: ییوتکای), Yênğ “yen, giysi kolu”, Yênğ “yen!, mağlup et!”, Yêmrülür, Bığ, Yip, Yürüş, Yosun, Yumalatıp, Yumran, Bolup, Yuğay, Yalanğ.

- AŞ’de örneksiz kaldığı hâlde burada örneklendirilmiş maddeler vardır: Êrkin, Bargalı, Tamuğ, Taban, Tağ, Têlbe, Tanuğ/ Tanuk, Tiş, Tıysa, Süngek, Katak/ Katiğ, Koldadı (Örnekte: Koldadıñ), Yamğur, Yurun.

- Bu sözlükte maddelere verilen örneklerin birçoğu AŞ’dan alınmıştır. Bu maddeler şunlardan ibarettir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): İt/ İt/ İt “it, köpek; yit!, kaybol!; it!” (SG’de de var), Uğan (2 tane) (1. örnek SG’de de var), Açun, Ayamay (1. örnek) (SG’de de var), Ataklık/ Atağlık (SG’de de var), İlkı/ İlğı/ İlkı/ İlğı “at sürüsü, yılki; yıllık, yılki” (SG’de de var), Ürgüder (1. örnek) (SG’de de var), Ürgüder (2. örnekte: Ürgüdep) (SG’de de var), Üger (SG’de de var), Örtöp (2. örnekte: Örtedi), Onğ, Örgenür, Isırğa (SG’de de var), Oğ “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat” (1. örnek) (SG’de de var), Allıda (SG’de de var), İçkindı (Örnekte: İçkınıp) (SG’de de var), Êrtek (SG’de de var), Aşuk (Örnekte: Aşukmanğ) (SG’de de var), Arbağ (SG’de de var), Êngek, Ulandı, Êrn (1. örnek) (SG’de Utğanıp maddesinde, Doğrusu: Uftan-), Ürkün (SG’de de var), Ağ öy, Êgeçi/ Egeçi/ Ağa (AŞ’de Ekeçi maddesinde), Açırğandı, Ahtaçı (SG’de de var), Erk (SG’de de var), Erke/ Êrke (SG’de de var), Adak “ayak” (SG’de de var), Adak “Türkistân’da bir yerin adı” (SG’de de var), Êger (SG’de de var), Arman (2. örnek), Ötrük (AŞ ve SG’de Ötrükkine maddesinde), Aşsum (SG’de de var), Aksum (SG’de de var), Alğayı (SG’de de var), Eşkek/ Êşkek (SG’de de

var), Alağan u alaman (SG'de de var), Allı/ Köl, Öl (SG'de de var), Anğdıp/ Andıp (Örnekte: Anğdıban) (SG'de de var), Èkendür, Ötleş (SG'de de var), Aylandı (Örnekte: Aylandurmak) (SG'de de var), Eye/ Èye, Èslemediñg (SG'de de var), Ilmadı (Örnekte: Ilman)/ Barıda (SG'de Ilman maddesinde), Èñg, Uruk kıayaş (SG'de de var), Ayalgu (2 tane) (1. örnek SG'de كوكلا maddesinde), Aya mèn/ Aya-mèn/ Aya-mèn “ben aya, ben kamere; esirgemem; söylerim”, Uzala (SG'de de var), Ülüş, Unatğunça (SG'de de var), Unaman (SG'de de var), İş, İdiş (SG'de de var), Baħşı/ Sart (SG'de Yahşı maddesinde), Biçek (SG'de de var), Bèbek (SG'de de var), Bütmenğiz (AŞ'de بُوتوب maddesinde) (SG'de de var), Bèke (SG'de de var), Bèkeç, Børi, Børgüt (SG'de de var), Bordağan (SG'de de var), Bøkse (SG'de de var), Bortak/ Bortağ (1. örnek), Bayğazı/ Bayğızı (SG'de de var), Bègin (2 tane) (SG'de de var), Burna (SG'de de var), Tostağan/ Tostuğan (SG'de de var), Bolcar (SG'de de var), Buħsadı (SG'de بُوخساب maddesinde), Pota/ Bota (SG'de بُوزلاب maddesinde), Bèlgülük (SG'de de var), Butratıp, Børkedi (SG'de de var), Bulğanğan (SG'de de var), Tüz “sazı kur!; şarkı düz!, ahenk yap!”/ Ayaqçı/ Toķuz (2. örnek) (AŞ'de Toķuz maddesinde), Tepengü/ Tèpengü (SG'de de var), Tuvağ (2 tane), Tuynaķ, Torğu (SG'de de var), Tınç (2. örnek)/ Sağınç (SG'de Sağınc maddesinde), Tul, Tègrenge (AŞ'de تیکرا maddesinde, SG'de بُوکراییب maddesinde), Tènğ/ Tègməs (SG'de تیکماس maddesinde), Tım (2. örnek) (AŞ ve SG'de تيم تيم maddesinde), Kõşuķ (SG'de de var), Tamşımak (Örnekte: Tamşıy) (SG'de de var), Tañgıp (SG'de قور maddesinde), Tal (SG'de de var), Tınmağur, Tarañggu/ Tarañgu (SG'de de var), Terek/ Tèrek (SG'de de var), Teskeri/ Tèskeri (SG'de de var), Tala Tala (SG'de de var), Talaç/ Kıymaç (SG'de de var), Tavuş (SG'de de var), Tansuķ (SG'de de var), Tuğğan (SG'de de var), Tumuş (SG'de de var), Tünğül (2. örnek) (SG'de تیکیل maddesinde), Tegruk/ Tèvrük (SG'de de var), Tamur, Tañg èmes/ Nutuķçı (SG'de de var), Tile mèn/ Tile-mèn/ Tile-mèn “ben dile, ben lisana; dilemem, istemem; keserim, dilerim” (SG'de de var), Tañgırğama (SG'de de var), Tumşuğ (2 tane) (1. örnek SG'de

de var), Tüzük (SG'de de var), Tèrgemek (1. örnek) (SG'de de var), Tèrgemek (2. örnekte: Tèrgek) (SG'de تیرکاک maddesinde), Toymağur (SG'de de var), Tapkaŋa (SG'de de var), Taŋg “sabah, tan”, Tavşalur (1. örnek), Töküz (1. örnek) (SG'de de var), Tilin (Doğrusu: Tiley) (SG'de de var), Çüçük (1. örnekte: Çüçüklük) (SG'de de var), Conğ (2 tane), Çarkab (SG'de de var), Çağır, Çibilger (SG'de de var), Cèrge (SG'de de var), Cavun/ Covun (SG'de de var), Çèçen, Cerīb, Çaray/ Çıray (SG'de de var), -Çılay/ -Çiley, Cıg (SG'de de var), Cöp (2 tane) (2. örnek SG'de de var), Çupçuk (SG'de de var), Coçun/ Coçın/ Yoçın (AŞ'de يوجين maddesinde, SG'de يُولچى maddesinde), Çolpan (2 tane) (SG'de de var), Cevāne (SG'de de var), Çapan, Çek (SG'de de var), Çenedi (Örnekte: Çenemdim, Doğrusu: Çenesem) (SG'de Çenemdim maddesinde), Çenep, Çubruşup (SG'de de var), Çubulğan, Çüçürgenmek (Örnekte: Çüçürgenme) (SG'de de var), Çögür, Çörçek (SG'de de var), Çāklik, Hāde, Dedek, Dèk (2 tane) (1. örnek AŞ'de Yada taşı maddesinde)/ Yada taşı, Dèrge, Dègey, Dürlük (SG'de de var), Dègeç (SG'de de var), Dègil (AŞ'de Hav maddesinde, SG'de Kav maddesinde), Devāc (2 tane), Denğāne (AŞ ve SG'de ايتالينک maddesinde), -Ra/ -Re (-Radinğ/ -Redinğ/ -Rap/ -Rep), Zilī (Örnekte: Zilūçe), Sèvinçi (SG'de de var), Sarı, Sergek/ Sèrgék (2 tane) (SG'de de var), Sarkud/ Sarkut, Sorkut/ Sarkut (2 tane), Sağınğaç (SG'de de var), Sungıl (AŞ ve SG'de كيجكا maddesinde), Sorağ, Saķak (SG'de de var), Salmaķ (SG'de de var), Salkın (2 tane) (1. örnek SG'de de var), Sayı (2 tane) (1. örnek SG'de de var), Süneyn, Saypağuçı (SG'de de var), Saypadı (SG'de de var), Sayparğa (SG'de de var), Sèskendi (2 tane) (1. örnekte: Sèskenmek) (1. örnek SG'de de var), Sıktattı (Örnekte: Sıktatur-mèn) (SG'de de var), Sinğremek/ Ênğremek (SG'de de var), Sürük, Sığnaķı (SG'de de var), Sınuķturdı (Örnekte: Sınuķtursa) (SG'de de var), Sordikler (SG'de de var), Süzgüç, Süksük (SG'de de var), Soğurdı (SG'de de var), Sögünç, Südre (SG'de de var), Südretip (AŞ'de Kavatıp maddesinde, SG'de Koldatıp maddesinde), Sundı (SG'de de var), Şīpāl, Şıbak (SG'de de var), Şırdag, Şımalıp

(Doğrusu: Şımal) (SG'de de var), Şüdrün, Toy, Ğarvâş, Ğarav (SG'de de var), Firrist (SG'de de var), Kapsamış (SG'de de var), Kadamı (Örnekte: Kadamı), Karağ/ Karak, Karakçı (SG'de de var), Kargağan sayı (SG'de de var), Karu (SG'de de var), Kabu (SG'de de var), Kara başkan, Kaladı (Örnekte: Kalaydur-mên) (SG'de de var), Kıynaldıñg (SG'de de var), Kıyın, Kıynalıp (SG'de de var), Kayrılır (SG'de de var), Kıcışur (1. örnek) (SG'de de var), Kıcışur (2. örnekte: Kıcışsa) (SG'de de var), Kıyat ve Kõngrat (2. örnek) (SG'de de var), Kopardıñg (Örnekte: Kõparmak) (SG'de de var), Koriya (1. örnek) (SG'de de var), Kur “kemer, kuşak” (SG'de de var), Koş (AŞ'de Koş koş maddesinde) (SG'de de var), Kutan/ Kutan (SG'de de var), Kõlmaq, Kõlsañg, Kuyun, Kuyaş, Koy “koy!, bırak!; yerleştir!” (SG'de Koygu dektür-mên maddesinde), Ketün (SG'de de var), Kerek (SG'de de var), Gezek (1. örnek), Kêmür/ Kõmür (SG'de de var), Keybür (SG'de de var), Kêltür (SG'de de var), Ketek (SG'de de var), Kêç kurun (2 tane) (1. örnek SG'de de var), Kêngeş/ Kêngeç (SG'de Kayaş maddesinde), Kêngeşti (SG'de de var), Kõpelek (SG'de Kalağay maddesinde), Kûçün (2 tane) (1. örnek SG'de de var, 2. örnek AŞ'de ايلينسام maddesinde), Kõzlük (SG'de de var), Kõrege (SG'de de var), Kõrge, Kõks (SG'de de var), Kõkre (2 tane) (1. örnekte doğrusu: Kõp regim), Kûrük (SG'de de var), Kõkeltaş (2 tane) (2. örnek SG'de de var), Kûlek, Kûler, Kûñgrenme (2 tane) (1. örnekte: Kûñgrenmegil, 2. örnekte: Kûñgreniben) (SG'de de var), Kûvenç (SG'de de var), Kûymendi (Örnekte: Kûymenip), La, -Lik/ -Lıg/ -Lık/ [-Lük/ -Luğ/ -Luk], Lõk (SG'de de var), Maşab, Mâğ, Meleş (SG'de de var), Mamuk/ Mamuğ, Mañglay (SG'de de var), Mañgış (SG'de de var), Kabuk (SG'de de var), Mênğ, Mênğzetti (SG'de de var), Mûñgüz (SG'de de var), Muñg (Örnekte: Muñgluğ), Muñgurgap (SG'de de var), Kul (SG'de de var), Mûçek (SG'de de var), Nağu (1. örnek) (SG'de de var), N'etti (SG'de de var), Hav (SG'de de var), Hürer (Doğrusu: Hûrey) (SG'de de var), Yaş “tıfıl, küçük çocuk” (1. örnek) (SG'de de var), Yarmak (2 tane: 2. ve 3. örnek), Yaruğ/ Yaruğ (1. örnekte: Yaruğlık),

Yasap, Yavuşur (SG'de de var), Yavumañg (SG'de de var), Yavumas (SG'de de var), Yaşurun, Yargu (SG'de de var), Yağdu, Yarguçak (SG'de de var), Yazğur (Örnekte: Yazğuray) (SG'de de var), Yargak/ Yargag (SG'de de var), Yètilip (SG'de de var), Yiberdi (1. örnekte: Yiberding), Yèlek, Yıgı (1. örnek), Yèngil (SG'de Haradur maddesinde), Yoluktı (SG'de de var), Tokuz (1. örnek) (SG'de de var), Uça (SG'de de var), Çenge/ Çenge (2 tane: 2. ve 3 örnek) (SG'de de var), Çenge/ Çenge (1. örnek) (SG'de de var).

- Bu sözlükte maddelere verilen özgün örneklerin birçoğu SG'de de bulunmaktadır. Bu maddeler şunlardan ibarettir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Uyal, -Ev/ -Av, Astın, Èvrülmek (Örnekte: Èvrülgeli), Èneldi (Örnekte: Èneldim), Öntüç, Aşukup (SG'de Yoğan maddesinde), Ègrim, İrik (SG'de İtitmes maddesinde), İrcay (Örnekte: İrcaymadı), İçin (SG'de İçin ara maddesinde), Ultañg, Öksüt, Uçraşıp, Ornattı (Örnekte: Ornat), Bat bat, Başak (2. örnek), Buzuğ (SG'de تیکوردی ve پیموردی maddesinde), Tuş (SG'de Talaşgucu maddesinde), Tüz “düz, doğru” (SG'de کیریش maddesinde), Tapuk “hizmet”, Taban (SG'de Yaruğ/ Yaruğ maddesinde), Tutaş/ Yaş (2. örnek) “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı” (SG'de Tutaş maddesinde), Tos/ Toz, Tiş (SG'de Tizilgen maddesinde), Tanar, Tavşalur (2. örnek), Tilemen, Tıysa, Conak, Say, Sümürmek, -Gına/ [-Kına] (SG'de Yumrukğına maddesinde), -Gine/ -Kine (SG'de Yüzgine maddesinde), Katak/ Katıg (SG'de Katıg gözlük maddesinde), Kaysı (SG'de Yaramas maddesinde), Kalpak, Koriya (2. örnek), Muñgayıban/ Muñgrayıp, Yalın “şule, alev, yalın, yalım; şimşek, yıldırım” (2. örnek), Yılçılık, Yıgı (2. örnek)/ Süngek (1. örnek) (SG'de Yıgı maddesinde), Yurun (SG'de Yurunluk maddesinde), Yalañgaç, Yat.

- Diğer sözlüklerde bulunmayan ve yazarın kendi araştırmalarına dayanan özgün örnekler bulunmaktadır. AŞ ve SG sözlüğünde yer almayan özgün örneklerin verildiği maddeler şunlardır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Èrkin, Èkin/ Mu/ Mü, At “ad” (2 tane), Uyat, Orun/ Orn, Astıda, Asru (Doğrusu: Serv ü),

Ayamay (2. örnekte doğrusu: Ayama), Asra, Uçmak “uçmak, behişt, cennet”, Uçmak “hareket ve ızdırap; uçmak”, İndedi, Argadal, Êmgek “zahmet, meşakkat; hizmet karşılığı”, Êrmes (Doğrusu: Êtmes), Örtep (2 tane: 1. ve 3. örnek), Ulus, Êvrüley, Oğ “ok”/ Bargalı, Oğ “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat” (2 tane: 2. ve 3. örnek), Asıg, İpra/ Opra (Örnekte: Opramağan), Ügülgen (Örnekte: Ügülüp), Uçkun, Öy, Uy, Êrn (2. örnek), Êrk, Arman (1. örnek), Otun, Ağızdıng, Uçradı (Örnekte: Uçradım), Bat, Burun (2 tane), Başak (1. örnek), Bortak/ Bortağ (2. örnek), Barça, Bardur, Tüş “düş, rüya” (2 tane), Tamuğ, Têşik/ Têşük, Tınç (1. örnek), Tohta (Örnekte: Tohtamayın), Taş “dış, dışarı”, Tağ, Tanğ “şasma, şaşırma; şaşırtıcı”, Tım (1. örnek), Têlbe, Tanuğ/ Tanuk, Tıyıp (Doğrusu: N’etip), Têr, Tün, Tözmegey, Têlmürüp (1. örnek), Têlmürüp (2. örnekte: Têlmürdüm), Tındı, Tümen (2 tane), Tünğül (1. örnekte: Tünğülgen), Talpınma, Töküz (2. örnek), Tammadı, Tırnağ, Tırgüzdi, Til, Tofrağ, Çüçük (2. örnek), Çomup (Örnekte: Çom), Çın, Çırmaştı, Çakın (2 tane), Çürük, Hale, Dêgley/ Tegle, Sunğay, Sunup, Sıpıardı (Örnekte: Sıpıarıp), Sızdı “resmetti, çizdi; yazdı”, Süngek (2. örnek), Kuvanma, Kayan, Kaşıda, Kıyat ve Kôngrat (1. örnek), Kıya, Korkuş (Örnekte: Korkuştı), Kozğanur/ Kozğalur, Koldadı (Örnekte: Koldadıng), Kutkar, Kani, Kılık/ Kılığ, Kuyı (2 tane), Kêyin (3 tane), Kêp, Kâc, Mönğreşip, Muz, Munğluğ, Nağu (2. örnek), Nêge, Nari, Yaş “tıfıl, küçük çocuk” (3. örnek), Yağmadı, Yağı (Örnekte: Yağmağıl), Yarmağ (1. örnek), Yaruk/ Yaruğ (2 tane: 2. ve 3. örnek, 2. örnekte: Yaruğluk), Yanğlıg, Yalın “şule, alev, yalın, yalın; şimşek, yıldırım” (1. örnek, Doğrusu: Ot), Yamğur, Yiberdi (2. örnekte: Yiberip), Yarlıg/ Yarlık “emir, yarlık, ferman”, Yok mu, Yalbarıp, Yandaşıp, Ya, Yükmek, Gezek (2. örnek).

• AŞ’de verilen örnek doğru olduğu hâlde bu sözlükte örneklerin yanlış biçimde verildiği hususlar bulunmaktadır:

→ Tansuk “her şeyin en iyisi, âlâ, enfes”.

*Mağzen[ü’l-Esrâr]-ı Mîr Haydar [Têlbe]’den:*

*Onda ki bu dāyire érdi nihāl  
Ortağa kétürdi bu tansuk mişāl*

Örneğin doğru biçim:

*Anda ki bu dāyire urdı hayāl  
Ortağa kéltürdi bu tansuk mişāl*

→ Dêgeç “[söyleyince, deyince]”.

*Dêgeç ebced başığa évrülürler  
Kamer birle koyuş ya ‘nī eb ü ced*

Örneğin doğru biçim:

[Fevāyidü’l-Kiber’den:]

*Dêgeç ebced başığa évrülürler  
Kamer birle kuyuş ya ‘nī ced ü eb*

→ Şüdrün “şebnem, çiy”.

*Eşkdin kirpik üzre ol haṭ içün  
Yağdurup sizğa şüdrün yığladı*

Örneğin doğru biçim:

[Nevādirü’ş-Şebāb’dan:]

*Eşkdin kirpik üze ol haṭ üçün  
Yağdurup sebzeğa şüdrün yığlay*

→ Yazğur “suçlamak, itham etmek”.

*Ol perī, közdin çü maḥfīdūr hemīşe veh nêvçün  
İstep anı tapmasa mencün köngülñi yazğuray*

Örneğin doğru biçim:

[Ġarāyibü’ş-Şığar’dan:]

*Ol perī, közdin çü maḥfīdūr hemīşe veh nêçe  
İstep anı tapmasa mencün köngülñi yazğuray*

• AŞ’de verilen örnekte yanlışlar bulunduğu hâlde bu sözlükte düzeltilerek doğru biçimde verilen hususlar var:

→ Devāc “yorgan döşeğin sarıldığı bohça, çarşaf; yorgan; sedir örtüsü; saltanat esbabı”.

[Vaşlet-nāme’de] Şeyḥ ‘Aṭṭār’dan:

*Bā devāc u tāc u şemşīr ü kemer*

*Key sevî der ma'rifet şāhib-nazar (AŞ: şevēd)*

→ Südre “sürü!, sürükle!”.

[*Fevāyidü'l-Kiber*'den:]

Südre ol (AŞ: her) yan ey Nevāyî özni mühlik za'f (AŞ: derd)

ile

Şāyed êtkey rahm ol kâtil bu hālîngnî körüp (AŞ: çü)

→ Mēngzetti “benzetti”.

[*Luṭfî*'den:]

*Kim kaşîngnî hilāla mēngzetti (AŞ: hilāl)*

*Anı 'aşk ehli kec-nazar dēdiler*

→ Munğ “bela; mihnet, bun; [üzüntü, keder]”.

[*Ġarāyibü's-Şîğar*'dan:]

Ērür tenimdağı (AŞ: tenimdeki) yüz dağ birle munğluğ (AŞ: munğlığ) cān

Gedā ki tonığa her sarı salsa peyvendî

→ Yétilip “olgunlaşmış; yetişilmiş, erişilmiş, ulaşılmış”.

[*Fevāyidü'l-Kiber*'den:]

*Hūrî ki mēning cānıma āfet yētiliptür (AŞ: Şūhî)*

*Ṭūbā kēbi kad birle kıyāmet yētiliptür (Bu mısra AŞ'de*

*yok)*

● Örneklerde AŞ kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır:

→ Ērtek “eski, önceki”.

*Her taṅg érte çekse gerdūn şubḥ tîğın kaşdıma*

*Taṅg émes kim bardur ol düşmenler içre érteğim*

Örneğin doğru biçim:

[*Fevāyidü'l-Kiber*'den:]

*Her taṅg érte çekse gerdūn şubḥ tîğın katlıma*

*Taṅg émes kim bardur ol düşmenler içre érteğim*

→ Ērn “dudak”.

Nevāyî'den:

*Yār érni bile kılmanğız ey kând u şeker lâf*

*Çün āb-ı hayāt utğanıp andın yaşunuptur*

Örneğin doğru biçim:

Mevlânâ Luṭfî'den:

*Yār êrni bile urmanğız ey kãnd u şeker lâf*

*Çün āb-ı hayāt uftanıp andın yaşunuptur*

→ Açırğandı “mazlum hususunda zalimi kınamak ve kahretmek”.

[*Maḥzenü'l-Esrār*-ı Mîr] Ḥaydar [Têlbe]'den:

*Ol dem açırğandı bir ehl-i kabûl*

*Kim bu kişiler êrür êrkin fuzûl*

Örneğin doğru biçim:

*Ol dem açırğandı anğa bir fuzûl*

*Kim bu kişiler êrür ehl-i kabûl*

→ Alṭayı “kızıl tilki derisinden kürk, cılkava”.

*Bedāyi'ü'l-Vasaf* tan:

*Rüşen eyler şu 'le üstidin körüngey dūdın*

*Dil-berim êgnide alṭayı bile başıda kiş*

Örneğin doğru biçim:

*Nevādirü's-Şebāb* dan

*Rüşen eyler şu 'le üstidin körüngey dūdın*

*Meh-veşim êgnide alṭayı bile başıda kiş*

→ Ülüş “parça, kısım”.

Nevāyî'den:

*Sêndin eger tilense gül ḥüsn ülüşi 'aceb degül*

*Bay kişilerğa çāre yok ārī gedā su'ālın*

Örneğin doğru biçim:

Mevlânâ Luṭfî'den:

*Sizdin eger tilense gül ḥüsn ülüşi 'aceb degül*

*Bay kişilerğa çāre yok ārī çığay su'ālın*

→ Baḥşı “Türkistân şahlarının hiç Farsça bilmeyen kâtipleri”.

*Sart'ğa ger-çi bu barur baḥşılar*

*Türk ile hem yaḥşı barur baḥşılar*

Örneğin doğru biçim:

[*Hayretü 'l-Ebrār*' dan:]

*Sart'ka ger-çi bu barur yaşsılar  
Türk ile hem yahşı barur bahşılar*

→ Bürkedi “örttü, bürüdü”.

*Bāğ eṭrāfıda ağzıngdın kızarıp sargarıp  
Ġunça zengārı libāsı birle başın bürkedi*

Örneğin doğru biçim:

[*Fevāyidü 'l-Kiber*' den:]

*Bāğ ara haṭ içre ağzıngdın kızarıp sargarıp  
Ġunça zengārı libāsı birle başın bürkedi*

→ Talaç “eğri göz”.

*Nergis ol köz dēk ēmes ey bāğ-bān bak közünğ aç  
Nē üçün kim bu biri kıymaç érür ol bir talaç*

Örneğin doğru biçim:

[*Nevādirü 'ş-Şebāb*' dan:]

*Nergis ol köz dēk ēmes ey bāğ-bān bakıp köz aç  
Nē üçün kim ol biri kıymaç érür bu bir talaç*

→ Dēgil “[söyle!, de!]” (AŞ'de Hav maddesinde).

*Sedd-i İskenderī* den:

*Dēgil hav bile könğli dēk boldı taş  
Ki andın ēmes muṭlakā şu‘le fāş*

Örneğin doğru biçim:

*Dēgil hūblar könğli dēk boldı taş  
Ki andın ēmes muṭlakā şu‘le fāş*

→ Sığnaç “[Türkistān'da bir şehir adı]”; [Sığnağı (سیغناقی)]  
“Çığatay'da Bābüri yazısı gibi bir tür yazı”.

*Hūblar ḥaṭṭı naşībing bolmasa Bābür nē taṅğ  
Bābüri ḥaṭṭı ēmesdür ḥaṭṭ-ı Sığnağı mudur*

Örneğin doğru biçim:

[Bābür Mīrzā' dan:]

*Türkler ḥaṭṭı naşībing bolmasa Bābür nē taṅğ  
Bābüri ḥaṭṭı ēmesdür ḥaṭṭ-ı Sığnağı durur*

→ Sordikler “soru sorsunlar”.

*Şām-ı hicrānım vişāl ehliğa bî-ḥad kışadur  
Anı sordikler Nevāyī dīde-yi giryānıdın*

Örneğin doğru biçim:

[Nevādirü’ş-Şebāb’dan:]

*Şām-ı hicrānım vişāl ehliğa bî-ḥad kışkadur  
Anı sordikler Nevāyī dīde-yi bî-ḥābıdın*

→ Yarmak “akçe”.

*Çü söz taptı nihāyet tökti yarmag  
Te’emmülsiz nêçük kim tag u tofrag  
Cānnı yarmakğa sattı ḥāce-yi hüsın  
Kim bu sevdānı tācır étkey ü bes*

Örneklerin doğru biçim:

[Ferhād u Şîrîn’dan:]

*Çü söz taptı nihāyet tökti yarmak  
Te’emmülsiz nêçük kim taş u tofrak*

[Seb’a-yı Seyyāre’dan:]

*Cānnı yarmakka sattı ḥāce-yi has  
Kim bu sevdānı tācır étkey ü bes*

→ Yavumas “yaklaşmaz, yakınlaşmaz”.

*Çü yār kōṅglide bolsam, belā maṅga yavumas  
Bu vechdın ki tēmürdın bolup turur vatanım*

Örneğin doğru biçim:

[Fevāyidü’l-Kiber’dan:]

*Çü yār kōṅglide bolsam, belā maṅga yavumas  
Bu vechdın ki tēmürdın bolur hişār maṅga*

- Göndermelerde AŞ kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Alṭayı: *Bedāyi’ü’l-Vasaṭ*’tan (Doğrusu: *Nevādirü’ş-Şebāb*’dan), Anḡdıp/ Andıp: *Ġarāyibü’ş-Şıḡar*’dan (Doğrusu: *Fevāyidü’l-Kiber*’den), Ötleş: *Nevādirü’ş-Şebāb*’dan (Doğrusu: *Fevāyidü’l-Kiber*’den), İdiş: *Bedāyi’ü’l-Vasaṭ*’tan (Doğrusu: *Nevādirü’ş-Şebāb*’dan), Bayḡazı/

Baygızı: Nevāyī'den (Doğrusu: Luṭfī'den), Torgu: *Ġarāyibü's-Şığar*'dan (Doğrusu: ?), Tamur: Nevāyī'den (Doğrusu: Luṭfī'den).

• Ferāġī'nin sözlüğü ile örtüşen hususlar bulunmaktadır. Bu hususlar Ferāġī'nin, *Miftāhu'l-Luġat* adlı eserini yazarken, bu eserden yararlandığını göstermektedir:

→ Sümürmek (Ferāġī'de maddenin anlamı ve örneği doğru biçimde Sümür maddesinde verilmiştir).

→ Yalın “şule, alev, yalın, yalım; şimşek, yıldırım” (1. örnekte doğrusu: Ot) (Ferāġī'de aynı örnek düzeltilerek Yaşur maddesinde verilmiştir).

→ Yarlıġ/ Yarlık “emir, yarlık, ferman” (Ferāġī'de aynı örnek Yarlıġ maddesinde verilmiştir).

→ Yurun (Ferāġī'de aynı örnek verilmiştir).

→ Yandaşıp (Ferāġī'de aynı örnek Yandaş maddesinde verilmiştir).

## 2.7. Yanlış Maddeler ve Örnekler

• Aynı örneğin verildiği farklı maddelerde gönderme açısından uyumsuzluklar bulunmaktadır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Egeçi/ Egeçi (Şiir)/ Aġa (Nevāyī'den).

• Göndermelerde yanlışlar bulunmaktadır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Ėrn: Nevāyī'den (AŞ: Luṭfī'den, Doğrusu: Luṭfī'den), Aġa: Nevāyī'den (AŞ: Luṭfī'den, Doğrusu: ?), Eşkek/ Ėşkek: Nevāyī'den (AŞ: Luṭfī'den, Doğrusu: ?), İlmadı/ Barıda: Nevāyī'den (AŞ: 'Ubeyd Hān'dan, Doğrusu: 'Ubeyd Hān'dan), Ėnġ: Nevāyī'den (AŞ: Luṭfī'den, Doğrusu: Luṭfī'den), Uzala: Nevāyī'den (AŞ: Luṭfī'den, Doğrusu: Luṭfī'den), Ülüş: Nevāyī'den (AŞ: Luṭfī'den, Doğrusu: Luṭfī'den), Tuvaġ: *Leylī vü Mecnūn*'dan (AŞ: *Seb'a-yı Seyyāre*'den, Doğrusu: *Seb'a-yı Seyyāre*'den), Tul: Hāydar'dan (AŞ: *Hayretü'l-Ebrār*'dan, Doğrusu: *Hayretü'l-Ebrār*'dan), Tal: Nevāyī'den (AŞ: Luṭfī'den, Doğrusu: Luṭfī'den), Toymaġur: Nevāyī'den (AŞ: Luṭfī'den, Doğrusu: Luṭfī'den).

- Anlamsız bırakılan veya “anlamı meşhurdur” denilen maddeler vardır: Cerīb, Dêgeç, Dêgil, Dêgley/ Tegle, Sundı, Kûçün, Mîrek, Yûkûnmek.

- Örnekleri verildiği hâlde maddenin verilmesinin unutulduğu hususlar vardır: Kıya, Kolsanğ, Kêngeşti, Köks, Munğayıban/ Munğrayıp, Mönğreşip, Mênğ, Yaruğ/ Yaruğ.

- Anlamı verildiği hâlde maddenin verilmesinin unutulduğu hususlar vardır: Kez, Kêygülük, Miñg, Yêt “yetiş!, eriş!, ulaş!”, Yêt “yed!, yedeğinde götür!, at ve başka şeyleri tutup çek!”.

- Bu eserde; genellikle yanlış istinsah edilmiş nüshaların kullanılmasından doğan yanlış maddeler ve anlamlandırmalar, tanık olarak verilen örneklerde bulunan ve sağlam olmayan nüshaların kullanılmasından kaynaklanan yanlışlar gibi yanlışlar bulunmaktadır.

- Sözlükte yanlış veya yanlış ihtimali bulunan maddeler veya anlamlandırmalar bulunmaktadır. Bunlardan AŞ’de bulunanlar, AŞ’de doğru biçimde verilmiştir. Yanlışların bir kısmı, örneklerin yanlış okunmasından yahut sağlam olmayan nüshaların aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Bu maddelerin bir kısmı, gölge (gerçekte bulunmayan hayalet) sözcüklerdir. Bir kısım maddeler ise ses bilgisi bakımından yanlış sözcüklerdir:

Abuşğa (Doğrusu: Abuşka),

Astı “ast, alt, aşağı” (Doğrusu: Astın “astta, altta, aşağıda”),

Arķ (Doğrusu: Arık),

Emgenür (Doğrusu: Ėmgenür),

Ėrmes “etmez” (Doğrusu: “olmaz”),

Ėvrüley “dönerim” (Doğrusu: “döneyim”),

Utru “çok” (Doğrusu: “karşı”),

İpra “eski” (Doğrusu: Opra “eski!, yıpra!, yıpran!”),

Evke (Doğrusu: Erke/ Ėrke),

Ėlgedi (Doğrusu: Ėlgerdi),

Unatğunça (Doğrusu: Unatķunça),

Tavşalkū (Doğrusu: Tavşalğū),

- Talğan (Doğrusu: Talkan),  
Tanğırğama “dinlememek, kabul etmemek” (Doğrusu: “tanlamamak, şaşırmamak”),  
Tuymatın (Doğrusu: Tuymayın),  
Toymatın (Doğrusu: Toymayın),  
Tağmadı “yağmadı” (Doğrusu: Tammadı “damlamadı”),  
Conğ “hep; gemi” (Doğrusu: “barça denen gemi”),  
Çırap (Doğrusu: Çıdap),  
Çaray (Doğrusu: Çıray),  
Çık (Doğrusu: Çığ),  
Çarğ (جرغ) “ateş koru” (AŞ: جُوغ, Doğrusu: Çoğ),  
Çök “kirpi” (AŞ: /k/ ile: جُوك “bir kuşun adı; kirpik”, Doğrusu: “bir kuş adı”),  
Çalaper (AŞ: چَل, Doğrusu: Cul),  
Sêvğı (AŞ: سِيُونجى, Doğrusu: Sêvinçi),  
Sungil (Doğrusu: Sunğıl),  
Sağınma “ekme!” (Doğrusu: “anma!”),  
Sağın “ekmek” (Doğrusu: “anmak”),  
Sağırқан (Doğrusu: Sakızğan),  
Sorğat (Doğrusu: Savğat/ Sovğat),  
Sıkadı (Doğrusu: Sıpқardı),  
Sıqtadı (Doğrusu: Sıqtattı),  
Sinğremek (kef’ler /k/ ile) (Doğrusu: ilk kef /g/ ile),  
Sordikler “soru sordular” (Doğrusu: “soru sorsunlar”),  
Sümürmek “içmek” (Doğrusu: “bir dikişte içmek, hepsini birden içmek, başına dikmek, sömürüp içmek”),  
Sonğğı uyğu (Doğrusu: Sonğğı uyku),  
Südetip (Doğrusu: Südretip),  
Tağay/ Tağayı (Doğrusu: Tağayı),  
Ġazırçı (Doğrusu: Ġazarçı),  
Ġardāş (Doğrusu: Ġarvāş),  
Karı “درست” (Doğrusu: “kol (دست)”),

Ვanap “anlamak” (Doğrusu: Ვanap “kanayıp”; Ვanmak “anlamak”),

ᲕavᲕunᲕı (Doğrusu: ᲕavᲕunᲕı),

ᲕıᲑᲔa (Doğrusu: ᲕıᲑᲔa),

Ვorıya “kor” (Doğrusu: “korunmuş yer”),

ᲕurᲕaldı “buyurdu” (Doğrusu: “büyüdü, kocadı, kocaldı”),

ᲕorᲔan (Doğrusu: ᲕozᲔalan),

ᲕorᲔadı (Doğrusu: ᲕozᲔadı),

ᲕuyᲕar (Doğrusu: ᲕutᲕar),

Kevkev (Doğrusu: Kevürge),

KenᲔeᲑ/ KenᲔeᲕ (Doğrusu: KēnᲔeᲑ/ KēnᲔeᲕ),

Köpelek (/g/’ler ile) (Doğrusu: /k/’ler ile),

کوجوک (/g/ ve /Ვ/ ile) (AŞ: ilk kef /g/ ile, ikinci kef /k/ ile, /c/ ile:

کوجلوك, Doğrusu: KūᲕlūk),

Gönedi (AŞ: /g/ ile: گونندی, Doğrusu: Könendi),

MêᲕegin (AŞ: /k/ ve /c/ ile: میکجین, Doğrusu: MēᲕecin),

MüᲕük (Doğrusu: MüᲕek),

Mütik “kaş” (Doğrusu: MüᲑek “fiᲑek”),

TuyᲕun (Doğrusu: TuyᲔun),

يدلتاش (Doğrusu: Yada taᲑı),

Yarut “aydınlandı, ışıklandı, ışıldı, parladı” (Doğrusu: Yarup/ YaruᲑtı),

YaᲑurun “gizleyin!, saklayın!” (Doğrusu: “gizli, saklı”),

يانک-ينک (Doğrusu: ĖnᲔ),

YazᲔur “yüz çevirme” (Doğrusu: “suᲕlamak, itham etmek”),

YarᲔan (AŞ: YarᲔaᲔ, Doğrusu: YarᲔaᲕ/ YarᲔaᲔ),

Yēmrür (Doğrusu: Yēmrülür),

Yerlik “emir, yarlık, ferman” (Doğrusu: Yarlık),

YēnᲔil “aᲔır” (Doğrusu: “hafif, yeᲔni”),

Yumran “görmüş” (Doğrusu: “kōr sıᲕan”),

Yuyay (Doğrusu: YuᲔay).

• Örneklerin yanlış okunuşundan veya anlaşılmasından ortaya çıkan yanlış maddeler veya anlamlandırmalar bulunmaktadır. Örneğin etkisinde yanlış anlamlandırılan maddeler, yazar tarafından kullanılmış sağlam olmayan nüshada geçen yanlış sözcüğün cümlede kazandığı anlama göre anlamlandırılmasından ileri gelen yanlış hususlardır:

→ Astı “ast, alt, aşağı”.

*Nokta-yı hālîñg nêdin şîrîn lebiñg üstidedür*

*Nokta çün astı bolur her qayda kim yazılsa leb*

Madde ve örneğin doğru biçimi:

Astın “astta, altta, aşağıda”.

[*Ġarāyibü’ş-Şığar*’dan:]

*Nokta-yı hālîñg nêdin şîrîn lebiñg üstidedür*

*Nokta çün astın bolur her qayda kim yazılsa leb*

→ Ermes “etmez”.

*Zahmlık köñglüm otığa merhem ermes nef‘ kim*

*Bādedin mamukğa mamukdın tüşer merhemğa ot*

Madde ve örneğin doğru biçimi:

Ermes “olmaz”.

[*Fevāyidü’l-Kiber*’den:]

*Zahmlık köñglüm otığa merhem etmes nef‘ kim*

*Yaradın mamukğa mamukdın tüşer merhemğa ot*

• Sözlükte verilen örneklerdeki yanlışlar, genellikle örneklerin yanlış okunmasından yahut sağlam olmayan nüshaların kullanılmasından ileri gelmektedir. Bunlardan AŞ’de bulunanlar, AŞ’de doğru biçimde verilmiştir:

→ Uğan “Tanrı”.

*Bu kün yüz şükr kim kıldı Uğan’ım*

*Seni minğ onça kim bardur gümānım*

Örneğin doğru biçim:

[*Ferhād u Şîrîn*’den:]

*Bu kün yüz şükr kim kıldı Uğan’ım*

*Seni minğ ança kim bolğay gümānım*

→ Êrk “ihtiyar, irade, seçme hakkı”.

*Ölmegimni bağma hicrânîngğa ey sultân-ı hüsn  
Katl hükmin kılsa şeh nè êrki bar cellâdnîng*

Örneğin doğru biçim:

[Ġarâyibü’ş-Şığar’dan:]

*Ölmegimni yakma hicrânîngğa ey sultân-ı hüsn  
Katl hükmin kılsa şeh nè êrki bar cellâdnîng*

→ Ilmadı “dikkate almamak, göz önünde bulundurmamak;  
iltifat etmemek”/ Barıda “var iken”.

Nevâyî’den

*Gül sarı kılman nazar zîbâ cemâlinğ barıda  
Közge ılmay servni nâzûk nihâlinğ barıda*

Örneğin doğru biçim:

‘Ubeyd Han’dan:

*Gül sarı kılman nazar zîbâ cemâlinğ barıda  
Közge ılman servni nâzûk nihâlinğ barıda*

→ Uçradı “uğradı, karşılaştı”.

*Pend eşitmey körüp anı yüz belâğa uçradinğ  
Közlerim çıksun ki yüz munça sezâ kemdür manğa*

Örneğin doğru biçim:

[Bedâyi’ü’l-Vasâf’tan:]

*Pend eşitmey körüp anı yüz belâğa uçradım  
Közlerim çıksun ki yüz munça sezâ kemdür manğa*

→ Bêlgülük “bilinen, belli; meşhur, ünlü; [damgalı, işaretli]”.

*‘Aşk otıdın kulluğınğ dağnı koydum köksüme  
Özni bu nev‘ eyledim el içre âhır bêlgülük*

Örneğin doğru biçim:

[Ġarâyibü’ş-Şığar’dan:]

*‘Aşk otıdın kulluğunğ dağnı koydum köksüme  
Özni bu nev‘ eyledim ‘aşk ehli içre bêlgülük*

→ Tapuk “hizmet”.

*Kul oldı manğlayıda dağ körgüzüp ihsân*

*Vefāsı bezmide bes kim Nevāyī etti tapuḳ*

Örneğin doğru biçim:

[*Fevāyidü'l-Kiber*'den:]

*Ḳul oldu maṅḡlayıda daḡ köp körüp iḥsān*

*Vefāsı bezmide bes kim Nevāyī etti tapuḳ*

→ Tanḡıp “baḡlamak, sarmak”.

[*Gül ü Nevruz-ı*] Luṭfī'den:

*Kêlip seyyāḥlar dîn êldin êlge*

*Tanḡıp himmet kolın merdāne bëlge*

Örneğin doğru biçim:

*Kêzip seyyāḥlar dêk êldin êlge*

*Tanḡıp himmet kurın merdāne bëlge*

→ [Munḡayıban/ Munḡrayıp “üzülmek, kederlenmek”.]

*Körüp ḳaşıda muḥiblerni cem' ü mên müzd-ver*

*Munḡanıban buzulur ḥâtır-ı perîşānım*

Örneğin doğru biçim:

[*Ġarāyibü's-Sıḡar*'dan:]

*Körüp ḳaşıda muḥiblerni cem' ü mên merdūd*

*Munḡayıban buzulur ḥâtır-ı perîşānım*

→ [Mönḡreşip “böğürmek”.]

*Gāḥ vaşl iḳbālınıḡ ḡayr eyleridin şükr dēp*

*Geh firāk idbārınıḡ şiddetleridin mönḡleyip*

Örneğin doğru biçim:

[*Fevāyidü'l-Kiber*'den:]

*Gāḥ vaşl iḳbālınıḡ ışretleridin şükr dēp*

*Geh firāk idbārınıḡ şiddetleridin mönḡreşip*

• Örneklerin yanlış okunuşundan veya anlaşılmasından ortaya çıkan doğru maddeler bulunmaktadır:

→ Asru “çok, fazla”.

*Bütmedi gül-şen ṭavāfı birle könḡlüm yarası*

*Bërmedi otumḡa teskîn asru nezzāresi*

Örneğin doğru biçimi:

[Ġarāyibü 'ş-Şıġar'dan:]

*Bütmedi gül-şen tavāfı birle baġrım yarası  
Bêrmedi otumğa teskîn serv ü gül nezzāresi*

→ Şımalıp “bir işe girişmek, kolu sıvamak”.

*Ġanıma kol şımalıp tîġni çekme ki kıılır* (AŞ kaynaklı  
yanlış)

*Ġatl pūlād kılıçdın burun ol sîm bilek*

Örneġin doğru biçimi:

[Ġarāyibü 'ş-Şıġar'dan:]

*Ġanıma kol şımal u tîġni çekme ki kıılır  
Ġatl pūlād kılıçdın burun ol sîm bilek*

→ Ayamay “esirgememek; engellemek: [esirgemeden]”.

[Maġzenü 'l-Esrār-ı] Mîr Ĥaydar [Têlbe]'den:

*Ĥayr êteġine uzun kol tutunġ  
Mûr u melaĥdın ayamay sarġutunġ*

Örneġin doğru biçimi:

*Ĥayr êteġine uzun tut kolunġ  
Mûr u melaĥdın ayama sarġutunġ*

→ Tıyıp “menedip, önleyip, engelleyip”.

*Felek vefāġa ‘azā tutġan olsa ehl-i vefā  
Tirikni tıyıp yürüġeyler cemā‘at-ı meflūk*

Örneġin doğru biçimi:

[Fevāyidü 'l-Kiber'den:]

*Felek vefāġa ‘azā tutkan olsa ehl-i vefā  
Tirik n'êtîp yürüġeyler cemā‘at-ı meflūk*

→ Tirkemek “engellemek; savmak”.

*Ĥalāyık her nê kılsa tirkemek yok* (AŞ kaynaklı yanlış)  
*Nê kılgannı yaman kıldınġ demek yok*

Örneġin doğru biçimi:

[Ferĥād u Şîrîn'den:]

*Ĥalāyık her nê kılsa têrgemek yok  
Nê kılgannı yaman kıldınġ demek yok*

→ Calın “çakmak” (AŞ kaynaklı yanlış).

AŞ'de (ve ona uyan SG'de) verilen örnekte Çalın biçiminde geçen bu sözcük, Çakın olmalıdır.

→ Kökrek (/k/ ile) “ciğer; [göğüs]”.

*Bī-ciger bolsam belā tartarda êmdi mēni tanġ*

*Bardı közdin çün baġır pergālesidin kökregim* (AŞ kaynaklı yanlış).

Örneğin doğru biçimi:

[*Fevāyidü'l-Kiber*'den:]

*Bī-ciger bolsam belā tartarġa veh êmdi nē tanġ*

*Bardı közdin çün baġır pergālesidin köp regim*

→ Hürer “köpek ürümek, havlamak”.

*Uyġunġa māni' eger bolmasa ol kūy içre*

*Yügürüp itler ile kēçe tanġ atġunça hürer* (AŞ kaynaklı yanlış).

Örneğin doğru biçimi:

[*Nevādirü's-Şebāb*'dan:]

*Uyġunġa māni' eger bolmasa ol kūy içre*

*Yügürüp itler ile kēçe tanġ atġunça hürey*

→ Yalın “şule, alev, yalın, yalım; şimşek, yıldırım”.

*'Aşġdur cān perdeside rūşen éttim düstlar*

*Nēçe küygey-mēn ħarīr içre yalın yaşurup*

Örneğin doğru biçimi:

[*Ġarāyibü's-Şıġar*'dan:]

*'Aşġdur cān perdeside rūşen éttim düstlar*

*Nēçe küygey-mēn ħarīr içinde otnı yaşurup*

• Birbirine karıştırılmış veya örneği başka maddenin altında verilen maddeler vardır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi):

→ Şüdrün “çiy, şebnem; Rumī şadırvan der” (Doğrusu: “çiy, şebnem”). Verilen “şadırvan” anlamı Çıġ “çadır örtüsü” maddesi ile ilgili olmalıdır. Yani “çiy” anlamı Çıġ maddesi ile karıştırılmış olmalıdır (AŞ kaynaklı karıştırılma).

- Kılmak (Örneği Kıl maddesi altında verilmiştir).
- Kolsanğ (Örneği Koldadı maddesi altında verilmiştir).
- Gezek (1. örneği Kuyı maddesi altında verilmiştir).
- Kèyin (1. örneği Gezek maddesi altında verilmiştir).
- Körege (Anlamı ve örneği Kürük maddesi altında verilmiştir).
- Körge (Anlamı ve örneği Kürük maddesi altında verilmiştir).
- Künğrenme (Beyitler birbirine karıştırılmıştır) (AŞ kaynaklı karıştırılma).

[Nevādirü 'ş-Şebāb' dan:]

*Lāzım-ı 'aşk oldı hicrān, bolma 'āşık kimsege  
Êmdi kim boldunğ, taḥammül eyleben [künğrenmegil]  
[Her nê Hâk emri durur şükr ile kıl kim kılmak  
Bendedin yaḥşı êmes ẖāce işin] künğreniben*

- Küvenç (Beyitler birbirine karıştırılmıştır).

[Nazmu 'l-Cevāhir' den:]

*Āfāk küvençi zāt-ı ferḥundesı bil  
[Eflāk çırağı rāy-ı rahşendesı bil  
Cemşîd'ni ḥaşmet içre şermendesı bil]  
Dānişde Sikender'ni kemîn bendesı bil*

- Yèvütkeđi (Anlamı Yètti/ Yitti maddesi altında verilmiştir) (AŞ kaynaklı karıştırılma).

→ Yèt “yetiş!, eriş!, ulaş!”; Yèt “yed!, yedeğinde götür!, at ve başka şeyleri tutup çek!” (Anlamları Yètilip maddesi altında verilmiştir).

• Çekimli biçimleri açısından madde başı ile örneklerin uyuşmadığı hususlar vardır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi):

- Ürgüder, Örnekteki biçim: Ürgürep (Doğrusu: Ürgüdep).
- Êvrülmek, Örnekteki biçim: Êvrülgeli.
- Öртеp, 2. örnekteki biçim: Örtedi.
- İpra/ Opra, Örnekteki biçim: İpramağan (Doğrusu: Opramağan).

- Ügülgen, Örnekteki biçim: Ügülüp.
- İçkindi, Örnekteki biçim: İçkınıp (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Êneldi, Örnekteki biçim: Êneldim.
- Aşuk, Örnekteki biçim: Aşukmañg.
- Ircay, Örnekteki biçim: Ircaymadı.
- Anğdıp/ Andıp, Örnekteki biçim: Anğdıban (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Ilmadı, Örnekteki biçim: Ilman.
- Uçradı, Örnekteki biçim: Uçradım.
- Ornattı, Örnekteki biçim: Ornat.
- Buhsadı, Örnekteki biçim: Buhsap (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Tohta, Örnekteki biçim: Tohtamayın.
- Tamşımak, Örnekteki biçim: Tamşıy (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Têlmürüp, 2. örnekteki biçim: Têlmürdüm.
- Tünğül, 1. örnekteki biçim: Tünğülgen.
- Çomup, Örnekteki biçim: Çom.
- Çenedi, Örnekteki biçim: Çenemdim, Doğrusu: Çenesem (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Çüçürgenmek, Örnekteki biçim: Çüçürgenme (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Sıpkardı, Örnekteki biçim: Sıpkarıp.
- Sêskendi, 1. örnekteki biçim: Sêskenmek (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Sıktattı, Örnekteki biçim: Sıktatur-mên (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Sınukturdi, Örnekteki biçim: Sınuktursa (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Kâdadı, Örnekteki biçim: Kâdaman (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Kâladı, Örnekteki biçim: Kâlaydur-mên.

- K1ç1şur, 2. örnekteki biçim: K1ç1şsa.
- Kopardıñg, Örnekteki biçim: Kopardmak.
- Koldadı, Örnekteki biçim: Koldadıñg.
- Künğrenme, Örneklerdeki biçim: [Künğrenmegil] ve Künğreniben (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Küymendi, Örnekteki biçim: Küymenip.
- Yaqtı, Örnekteki biçim: Yaqmağıl.
- Yazğur, Örnekteki biçim: Yazğuray (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
- Yiberdi, 1. örnekteki biçim: Yiberdiñg, 2. örnekteki biçim: Yiberip.
  - Örneklerde adların çekim sırasında ünlüsünü düşürüp aldığı biçime göre ortaya çıkan maddeler bulunmaktadır:
  - Êrn “dudak”, Örnekteki biçim: Êrni [< Êrin-i].
  - Örneklerde geçen çekimli biçimlerin yalın biçiminin madde başı olarak alınmasından doğan madde başı ile örneklerin uyuşmazlığı bulunan maddeler vardır:
  - Aylandı, Örnekteki biçim: Aylandurmak (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
  - Ipra “eski”, Örnekteki biçim: Ipranur (Doğrusu: Opranur).
  - Çüçük, 1. örnekteki biçim: Çüçüklük (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
  - Têrgemek, 2. örnekteki biçim: Têrgek (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
  - Zîlî “kilim, zili; küçük halı”, Örnekteki biçim: Zîlûçe (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
  - Korkuş “korku”, Örnekteki biçim: Korkuştı.
  - Munğ, Örnekteki biçim: Munğluğ (AŞ kaynaklı uyuşmazlık).
  - Yaruğ/ Yaruğ, 1. örnekteki biçim: Yaruğlık (AŞ kaynaklı uyuşmazlık), 2. örnekteki biçim: Yaruğluk.
  - Yurun. Örnekteki biçim: Yurunluk.

• Örneklerde geçen çekimli biçimler madde başı olarak alınırken yalın biçimine göre anlamlandırılan hususlar vardır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi):

→ Astıda “ast, alt, aşağı”.

→ Allı “ön; yan, taraf” (AŞ kaynaklı yanlış).

→ Aya mên “ay, kamer”. Doğru biçim: Ay “ay, kamer”.

→ Tapқаға “bulmak”. Doğru biçim: “bulmak için; bulana”.

• Örneklerde geçen çekimli biçimlerin madde başı olarak alınmasından doğan yanlışlar vardır:

→ ایرنک “dudak”. Doğru biçim: Ėrin “dudak” (AŞ: ایرنیک “dudağın”).

• Eylemler bazen kök veya emir biçimleriyle sözlükte yer alır. Örneklerde geçen çekimli eylemlerin kökünü tespit ederken yanlışlar yapılmıştır:

→ Ipra “eski”. Örnekteki biçim: Ipranur (Doğrusu: Opranur).

• Örneklerde geçen biçimlerin diğer kelimelerle birlikte veya cümlede kazandığı anlama göre anlamlandırılan maddeler vardır:

→ Қолмақ “özür dilemek; nikâhla kız isteyip almak” (AŞ Kaynaklı anlam, Doğrusu: “dilemek, istemek”).

[*Leylî vü Mecnûn*’dan:]

*Çün haclesi sarı köz salıp-sên*

*Қолмаққа kızını söz salıp-sên*

→ Bordağan “yumurtaya yatan tavuk” (AŞ: “yumurta basan tavuk”, SG: “semiren, semizleyen”, Doğrusu: “semirten, semizleten”).

[*Sedd-i İskenderî*’den:]

*Ketekde қалıp bordaған mākīyān*

*Nê ma ‘lūmı uçmaққа sūd u ziyān*

• Tekrarlanmış hususlar bulunmaktadır:

→ Tekrarlanmış maddeler bulunmaktadır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Uyat, Örtep, Asra, Oқ “ok”, Oқ “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat”, Uruқ, Örgenür, Abuşğa/ Abuşқа, Abağa, Ėnğek, Uy, Ėger, Eteke, Öçkü, Ayaқçı, Ağa,

İni, Êneke, Inaḵ, Alṭayı, Bèbek, Bèke, Bèkeç, Bõri, Bõdene, Bũrgũt, But, Buḡu, Pota/ Bota, Tuş, Tũş “dũş, rũya”, Tũş “aşaḡıya in!, dũş!”, Tũz “dũz, doḡru”, Tõz, Tèyin, Tiz, Tapuḵçı, Tavuşḡan, Tiş, Çın, Çupçuḵ, Çurpa, Cevâne, Dedek, Delâl, Dèk, -Ra/ -Re (-Radinḡ/ -Redinḡ/ -Rap/ -Rep), Saḡaḵ, Saḡızḡan, Sayı, Êgeç, Sinḡil/ Sinḡli, Sũnḡek, -Ġına/ [-Ḳına], Ḳaban, Ḳaraḡ, Ḳuṭan/ Ḳutan, Ḳonḡ, Ḳoy “koyun”, Kerek, Kõks, Kõkreḵ, Kõkeltaş, -Lik, Maral, Māḡ, Maḡḡlay, Mègecin, Mènḡ, Mũşek, Yaş “tıfıl, kũçũk çocuk”, Yat, Yatlık, Yanḡaḡ, Yıḡı, Gezek.

→ Bazen tekrarlanan örneksiz bir maddeye tekrarında örnek verilmiştir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Uyat, Asra, Oḵ “ok”, Ênḡek, Uy, Êrin (Êrn maddesinde), Êger, Ayaḡçı, Aḡa, Alṭayı, Bèbek, Bèke, Bèkeç, Bõri, Bũrgũt, Pota/ Bota, Tũz “dũz, doḡru”, Tiş, Çın, Çupçuḵ, Cevâne, Dedek, Saḡaḵ, Sũnḡek, -Ġına/ [-Ḳına], Ḳaraḡ, Ḳuṭan/ Ḳutan, Kerek, Kõks, Kõkreḵ, Kõkeltaş, -Lik, Māḡ, Maḡḡlay, Mènḡ, Yaş “tıfıl, kũçũk çocuk”, Yat, Yıḡı.

→ Bazen tekrarlanan anlamsız bir maddeye tekrarında anlam verilmiştir: Dèk.

→ Bazen tekrarlanan bir maddeye öncekinden farklı örnekler verilmiştir: Örtep, Tũş “dũş, rũya”, Dèk, Sayı.

→ Bazen tekrarlanan bir maddede veya anlamlandırmada farklılıklar ve düzeltmeler görülmektedir: Asra “yap!”/ Asra “koru!, sakla!” (Doḡrusu: “koru!, sakla!”), Oḵ “hemen, derhâl, çabucak; nakit”/ Oḵ “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat” (“nakit” AŞ kaynaklı anlam), Inaḵ “ثابت و مقرر”/ Inaḵ “نايب و مقرب: naip ve yakın dost” (Doḡrusu: “naip ve yakın dost”), Oşuḵ/ Aşuḵ, Bozçın/ Borçın “dişi ceylan” (Bozçın AŞ kaynaklı biçim) (Doḡrusu: Borçın), Pota/ Bota, Tavşalḡan “nefes nefese kalmak”/ Tavşalur “yorulur, zebun olur, güçsüz düşer”, Tile-mèn “ben dile, ben lisana; dilemem, istemem; keserim, dilerim”/ Tilemen “dilemem, istemem” (Kafiye gereḡi: Tile-mèn < Tilemen), Çaplık (چاللق)/ Çapan (چبان) (Doḡrusu: Çapan), Çaçır ve ḡanat/ Çaçır ḡanat (Doḡrusu: Çaçır ḡanat), Çalı/ Çal

(Doğrusu: Çal), Hubla (خوبلا) “çakmak”/ Hav “kav” (AŞ kaynaklı biçim) (Doğrusu: Hav “kav”), Sinğil/ Sinğli (Tekrarı: /k/ ile) (Doğrusu: /g/ ile), Māk/ Māğ (Doğrusu: Māğ), Yıkı/ Yıgı (Doğrusu: Yıgı).

→ Bazen tekrarlanan bir maddenin örneğinde farklılıklar ve düzeltmeler görülmektedir:

Oķ “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat”.

*Tā tirik-mèn ‘aşk harfıdur tilimde ey refîk*  
*Ölsem anı oķ mezārum taşığa merķūm kıl*

Maddenin tekrarı:

Oķ “hemen, derhâl, çabucak”.

Tā tirik-mèn ‘aşk harfıdur tilimde ey refîk  
Ölsem onı oķ mezārim taşığa merķūm kıl

Örneğin doğru biçimi:

[Ġarāyibü’ş-Şığar’ dan:]

*Tā tirik-mèn ‘aşkı harfıdur içimde ey refîk*  
*Ölsem anı oķ mezārim taşıda merķūm kıl*

• Farklı maddelere aynı örneğin verildiği hususlar vardır: İt/ İt/ İt “it, köpek; yit!, kaybol!; it!”, Êkin/ Mu/ Mü, Êgeçi/ Egeçi/ Ağa, İlkı/ İlğı/ İlkı/ İlğı “at sürüsü, yılkı; yıllık, yılki”, Tüz “sazı kur!; şarkı düz!, ahenk yap!”/ Ayakçı/ Toķuz (2. örnek), Aya mèn/ Aya-mèn/ Aya-mèn “ben aya, ben kamere; esirgemem; söylerim”, Oķ “ok”/ Barğalı, Ilmadı (Örnekte: Iman)/ Barıda, Tutaş/ Yaş (2. örnek) “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı”, Tanğ êmes/ Nutuķçı, Tile mèn/ Tile-mèn/ Tile-mèn “ben dile, ben lisana; dilemem, istemem; keserim, dilerim”, Têng/ Têgmes, Baķşı/ Sart, Tınç (2. örnek)/ Sağınç, Sinğremek/ Ênğremek, Coçun/ Coçın/ Yoçın, Talaç/ Kıymaç, Allı/ Köl, Dêk (1. örnek)/ Yada taş, Sünğek (1. örnek)/ Yıgı (2. örnek), Ölenğ “şarkı, türkü”/ Çenge/ Çenge (3. örnek).

• Bazen farklı maddelere verilen aynı örnekte de farklılıklar ve düzeltmeler görülmektedir: Oķ “ok”/ Barğalı, Tutaş/ Yaş (2. örnek) “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı”, Tanğ êmes/ Nutuķçı, Baķşı/

Sart, Talaç/ Kıymaç, Allı/ Köl, Dèk (1. örnek)/ Yada taşı, Süngek (1. örnek)/ Yığı (2. örnek).

## 2.8. Ses Bilgisi Yanlıları

• Ses bilgisi bakımından madde başı ile örneklerin uyuşmadığı hususlar vardır.

→ Mamuk. Örnekteki biçim: Mamug.

→ Yay. Örnekteki biçim: Ya.

• Bu sözlükte ses bilgisi bakımından eserlerine başvuru olan dönemin Çağatay Türkçesinin genel özelliklerine ya da örneklerin alındığı eserlerin sağlam nüshalarında geçen biçimlerine uygun olmayan maddeler bulunmaktadır. Bu durumlarda; sözlükteki biçimler korunmakla birlikte, eserlerde geçen biçimleri de madde başı olarak eklenmiştir. Örneklerdeki biçimler ise alındığı eserlerdeki biçimlere uygun olacak şekilde düzeltilerek verilmiştir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi):

Abuşğa (Doğrusu: Abuşka),

Ark (Doğrusu: Arık),

İlgı “at sürüsü, ylık” (Doğrusu: İlkı),

Oşuk (Doğrusu: Aşuk),

İpra (Doğrusu: Opra),

Emgenür (Doğrusu: Ėmgenür),

Egeçi (Doğrusu: Ėgeçi),

Erke (Doğrusu: Ėrke),

Eşkek (Doğrusu: Ėşkek),

Andıp (Doğrusu: Anğdıp),

Eye (Doğrusu: Ėye),

Buzdığan (Doğrusu: Buzduğan),

Bosağa (Doğrusu: Bosaga),

Bayğazı (Doğrusu: Bayğızı),

Pota (Doğrusu: Bota),

Tepengü (Doğrusu: Tèpengü),

Tèşik (Doğrusu: Tøşük),

Taraŋġu (Doğrusu: Taranġu),  
Terek (Doğrusu: Tèrek),  
Teskeri (Doğrusu: Tèskeri),  
Talġan (Doğrusu: Talkan),  
Tegrük (Doğrusu: Tèvrük),  
Tile-mèn “dilemem, istemem” (Doğrusu: Tilemen. Kafiye gereği: Tile-mèn < Tilemen),  
Tuymatın (Doğrusu: Tuymayın),  
Toymatın (Doğrusu: Toymayın),  
Cavun (Doğrusu: Covun),  
Çaray (Doğrusu: Çıray),  
Çigreyip (Doğrusu: Çigrep),  
Çık (Doğrusu: Çığ),  
Coçun (Doğrusu: Coçın/ Yoçın),  
Dek (Doğrusu: Dèk),  
Tegle (Doğrusu: Dègley),  
Sergek (Doğrusu: Sèrgek),  
Sarkud (Doğrusu: Sarkut),  
Sorkut (Doğrusu: Sarkut),  
Sustaġan (Doğrusu: Sustayġan),  
Taġay/ Taġayı/ Taġay (AŞ: Taġay, Doğrusu: Taġayı),  
Ġuncı (AŞ: Ġunçı, Doğrusu: Ġıncı),  
Karıġdı (Doğrusu: Karıkmağ),  
Kısġa (Doğrusu: Kışka),  
Kozġanur (Doğrusu: Kozġalur),  
Kılık (Doğrusu: Kılığ),  
Kèmür (Doğrusu: Kömür),  
Kènġeç (Doğrusu: Kènġeş),  
Kürçek (AŞ: Kürçek, Doğrusu: Kürcek),  
Tuykun (Doğrusu: Tuyġun),  
Yalıkdı (AŞ: Yalıkdı, Doğrusu: Yalkmak/ Yalkımak).

• Ses bilgisi bakımından ikili biçimler bulunmaktadır. Bu paralel biçimler, madde başlarında olduğu gibi örneklerde de göze çarpmaktadır (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Abuşğa/ Abuşka, Çağatay/ Çığatay, Ark/ Arık, Aşuk/ Oşuk, İlkı/ İlgi “at sürüsü, yılki”; İlkı/ İlgi “yıllık, yılki”, Êrin/ Êrn, Êgeç/ Êgeçi/ Egeçi, Emgenür/ Êmgenür, İpra/ Opra, Erke/ Êrke, Eşkek/ Êşkek, Inak/ Inağ, Aşsum/ Aksum, Anğdıp/ Andıp, Eye/ Êye, Buzdığan/ Buzduğan, Êlgi/ Êli, Bosaga/ Bosaka, Bortak/ Bortağ, Baygazı/ Baygızı, Tostağan/ Tostuğan, Pota/ Bota, Tepengü/ Têpengü, Têşik/ Têşük, Tanuğ/ Tanuk, Tarañgu/ Tarangu, Terek/ Têrek, Teskeri/ Têskerî, Talğan/ Talkan, Tegrük/ Têvrük, Tuymatın/ Tuymayın, Toymatın/ Toymayın, Cavun/ Covun, Çaray/ Çıray, Çigreyip/ Çigrep, Çığ/ Çık, Coçun/ Coçın/ Yoçın, Dartar/ Tartar, Dek/ Dêk, Dêgley/ Tegle, Sergek/ Sêrgek, Sarğud/ Sarğut, Sorğut/ Sarğut, Sorağ/ Sorağ/ Soruğ, Savğat/ Sovğat, Sinğil/ Sinğli, Sustağan/ Sustayğan, Tağay/ Tağayı, Tağay/ Tağayı, Toy/ Toy, Ğacarçı/ Ğazarçı, Ğıncı/ Ğuncı, Katık/ Katığ, Karağ/ Karak, Karığdı/ Karıkmak, Kısğa/ Kıska, Kutluğ/ Kutluk, Kozğanur/ Kozğalur, Kılık/ Kılığ, Kêmür/ Kômür, Kêngeş/ Kêngeç, Kürçek/ Kürcek, Mamuk/ Mamuğ, Tuykun/ Tuygun, Yaruğ/ Yaruğ, Yanğak/ Yanğağ, Yalıklı/ Yalkmak/ Yalkımak, Yargak/ Yargağ, Yapurgak/ Yafrağ, Yêti/ Yêtti, İl/ Yıl (İlkı/ İlgi/ Yılçılık), Yarlığ/ Yarlık “emir, yarlık, ferman”; Üz/ Yüz (Üz/ Yüzlendi), Yalanğaç/ Yalanğ, Yay/ Ya, Çenge/ Çenge.

## 2.9. Yazım ve Söyleniş Biçimi Yanlıları

• Yazılışta tutarsızlıklar bulunmaktadır.

→ Bazen aynı maddenin yazılış bakımından ikili biçimleri görülmektedir: Pota (پوتا-پوته), Tağay/ Tağay (تغای-طغای), Tağayı/ Tağayı (تغایی-طغایی), Toy/ Toy (توی-طوی).

→ Bazen aynı maddenin tekrarında yazılış farkı görülmektedir: Asra (اسرا-اسره), Öçkü (اوچکو-اوچکو), Êneke (اینکا-اینکا), Êngék (-ایکاک), Tavşalğan (توشالغان)/ Tavşalur (تاوشالور), Tapuğçı (-تاپوچگی), Tapuğ (تاپوچگی), Tapuk “bulunmuş nesne”/ Tapkanğa (تابوق-تاپقانغه), Dedek (دداک-دادک), Saypadı (سایپادی)/ Sayparga (سیپارغه) (AŞ kaynaklı biçim),

Qaban (قaban-قaban), Yavudı (یادودی)/ Yavuşur (یاوشور)/ Yavumas (یاوماس)/ Yavumanğ (یاوومانک) (AŞ kaynaklı biçimler).

→ Yazılış bakımından madde başı ile örneklerin uyuşmadığı maddeler vardır: Açun (آچون-آچون), Ayaqçı (ایاقچی-ایاقچی), Bëbek (بییک-بییک), Barıda (باری-داباریدا), Tapuq (تابوق-تابوق), Tavşalur (2. örnek) (تاوشالور-توشالور), Conğ (جونک-جونک), Dedek (دادک-داداک), -Gine/ -Kine (کنه-کینه), Qalpак (قالباق-قالباق), Yağmadı (یاقامدی-یاقامدی).

→ Bazen aynı maddenin tekrarında verilen aynı örnekte bile yazılış bakımından farklılıklar görülmektedir: Tuş maddesi (کیمکا-کیمکا), -Ra/ -Re (-Radıng/ -Redıng/ -Rap/ -Rep) maddesi (قیلمسا-قیلماسا).

→ Bazen farklı örneklerde geçen aynı sözcükte bile yazılış bakımından farklılıklar görülmektedir: Savuğ (ساووغ-ساووغ), Çâbük (چارچابارجا-چارچابک).

→ Bazen farklı maddelere verilen aynı örnekte bile yazılış bakımından farklılıklar görülmektedir: Tëng/ Tëgmes maddesi (بیرله-بیرله), Talaç/ Qıymaç maddesi (آج-آج) ve (تالاج-تالاج), Allı/ Köl maddesi (بولغوسی دور-بولغوسیدور), Tanğ èmes/ Nutuqçı maddesi (الیدا-الی دا), Tutaş/ Yaş (2. örnek) “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı” maddesi (کوزم-کوزوم).

→ Bazen aynı örnekte bile bir sözcüğün yazılışında farklılıklar görülmektedir: Biçek (بیچک-بیچاک), Birle (بیرله-بیرلا), Bolmasa (-بولماسا), Tilep (تیلاب-تیلاب), Qıldı la (قیلدیلا-قیلدی لا), Anıng (آنینک-آنینک).

● Madde yanlış verildiğine karşın örnekte doğru biçimde verilen hususlar vardır:

→ Çüçürgünmek, Örnekteki biçim: Çüçürgenmek.

→ Sarğı (سرغو), Örnekteki biçim: Sarğud (Doğrusu: Sarğut).

→ Sürmek (سورماک), Örnekteki biçim: Sümürmek.

→ Sürer (سورار), Örnekteki biçim: Südre.

→ Şıpак (شیپак), Örnekteki biçim: Şıbak.

→ Qargay sayı (قارغای سایی), Örnekteki biçim: Qargagan sayı.

→ Manğla (مانکلا) (AŞ kaynaklı biçim), Örnekteki biçim:

Manğlay.

● Madde doğru verildiğine karşın örnekte yanlış biçimde verilen hususlar vardır:

→ Coçun (AŞ kaynaklı biçim) (Doğrusu: Coçın/ Yoçın),  
Örnekteki biçim: Çoğın (جوغین).

→ Fırrıst (فَرَسْت), Örnekteki biçim: Ferseng (فرسنگ).

→ Kõngrat (قونكرات), 2. örnekteki biçim: Kığrat (قغرات) (AŞ kaynaklı biçim).

● Madde yanlış yazıldığına karşın örnekte yazılışı doğru biçimde verilen hususlar vardır:

→ Kürük (كروك), Örnekteki biçim: Kürük (كوروك).

● Madde doğru yazıldığına karşın örnekte yazılışı yanlış biçimde verilen hususlar vardır:

→ Dürlük (دورلوق) “inci[li]”, Örnekteki biçim: Dürlük (دورلوق).

● Madde doğru yazıldığına karşın söyleniş biçimi yanlış verilen hususlar vardır:

→ Sinğremek (kef’ler /k/ ile) (Doğrusu: ilk kef /g/ ile).

→ Köpelek (/g/’ler ile) (Doğrusu: /k/’ler ile).

→ Küçün (/g/ ve /ç/ ile) (Doğrusu: /k/ ve /ç/ ile) (AŞ kaynaklı biçim).

→ Külek (ilk kef /g/ ile, ikinci kef /k/ ile) (Doğrusu: /k/’ler ile) (AŞ kaynaklı biçim).

→ Küvenç (/g/ ile) (Doğrusu: /k/ ile) (AŞ kaynaklı biçim).

● Söyleniş biçimi doğru yazıldığına karşın maddesi yanlış verilen hususlar vardır:

→ Kırıkıdı/ Karyakdı (قاريقدى-قاريكدى) (/k/ ve /ğ/ ile) (AŞ: Kırığıdı/ Kırıkımak, Doğrusu: Kırıkımak).

● Bu sözlükte yazılış bakımından eserlerine başvurulmuş dönemin Çağatay Türkçesinin genel özelliklerine ya da örneklerin alındığı eserlerin sağlam nüshalarında geçen biçimlerine uygun olmayan maddeler bulunmaktadır: Kıtın (Doğrusu: Kutan) (AŞ kaynaklı biçim).

## 2.10. Köken Bilgisi

- Sözlükte birçok Moğolca sözcüğe -Moğolca olduğu belirtilmeksizin- yer verilmiştir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Avulca-/ Ovulca-, Ahtaçı, Ircay, Butra-, Borda-, Bolcar, Buhsa-, Tohta, Tala Tala, Çürege, Çibilger, Cerge, Cıdam, Cöp, Coçun/ Coçın/ Yoçın, Çurpa, Cülge, Çubru-, Çögür, Dolana, Dapkur, Dëgley/ Tegle, Sergek/ Sërgek, Sarkud/ Sarkut, Sorkut/ Sarkut, Salkın, Savgat/ Sovgat, Soyurğal, Soyurğa-, Salca, Sıpkar-, Soğur, Şıbağ, Şırdag, Şıralğa, Şıgavul, Şımal-, Şüdrün, Ğacarçı/ Ğazarçı, Ğıncı/ Ğuncı, Kaçır, Karu, Kabu, Kavursun, Kıyat, Koriya, Kõng, Kevürge, Kürçek/ Kürcek, Maral, Mëgecin, Möldür, Nutukçı, Hona, Hirül/ Hirevül, Karavul, Këşik, Yamçı, Yada-, Yëvütke-, Yosun.

→ Bunların bazıısı Türkçe ekler almıştır: Kökeltaş.

- Sözlükte bazen Arapça sözcüklere de kökenine değinilmeden yer verilmiştir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Delâl, Cerîb, Cul, Süneyn, Fülân, Ketün, Maşab (< Meş'ab ?).

→ Bunların bazıısı Türkçe ekler almıştır: Dürlük.

- Sözlükte bazen Farsça sözcüklere de kökenine değinilmeden yer verilmiştir (maddeler düzeltilmiş biçimleriyle verildi): Cevâne, Mâğ, Tekev, Ceşn, Hâde, Hale, Devâc, Dây, Rece, Rağ rağ, Rüst, Zîlî, Şîpâl, Ğarvâş, Voşum (Kerek maddesinin açıklanması sırasında Mâzenderân/ Dârû'l-merz'de söylendiği kaydedilmiş), Gezek, Key, Kâc, Lâş (~ Ar. Na'ş), Lök, Mâğ, Mîrek, Nâcû.

→ Bunların bazıısı Türkçe ekler almıştır: Çâklik.

→ Bazen Türkçe sözcüklere Farsça ekler getirilmiştir: Denğâne.

### Sonuç

Bu çalışmada, Nezr-'Alî tarafından H 11. yüzyılda Safevi padişahı Şâh Şafî Sâ'm Mîrzâ'nın (hük. H 1038-1052/1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük incelenmiştir. Mîrzâ Mehdî Han Esterâbâdî tarafından yazılan *Senglah* sözlüğüne kaynaklık eden bu eserin Abuşka sözlüğünden yararlanılarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Sözlüğün üç nüshası tespit edilmiştir: Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. nr. 4354/3 (T), Tahran-Mecelis Ktp. nr. 9176

(Sebt nr. 85417) (M) ve Kum-Gölpaygani Ktp. nr. 20/148-4028/1 (G) nüshası.

Bu eserdeki maddeler genellikle Çağatay Türkçesi alanından seçilmiştir. Örneklerin çoğu Nevāyī'nin eserlerinden özellikle de *Ġarāyibü's-Şıgar* ve *Fevāyidü'l-Kiber* adlı eserinden seçilmiştir. Bu sözlük sayesinde, *Senglaḥ* sözlüğünün muhakemesi yapılarak bazı yanlış ve şüpheli sözcüklerin doğru biçimi tespit edilebilmektedir. İran sahasında yazılan ilk Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olması son derece önemlidir. Büyük ihtimalle Çağatay Türkçesi-Farsçanın ilk ve Abuşka'dan sonra Çağatay Türkçesinin ikinci sözlüğüdür.

Bu sözlükte yazılışı aynı olan farklı sözcükler tek bir madde gibi bir arada verildiği gibi çekimleri farklı olan aynı sözcükler de farklı maddeler gibi verilmiştir. Yazılışı aynı olan farklı sözcükleri ayırıp, çekimleri farklı olan aynı sözcükleri de birleştirdikten sonra sözlük dizininden elde edilen söz dağarcığının toplam madde sayısı 725'tir. Eserde verilen örneklerin toplam sayısı ise 485'tir.

Diğer Çağatay Türkçesi sözlüklerinde olduğu gibi bu sözlükte de bazı yanlışlar bulunmaktadır. Bunların çoğu genellikle sağlam olmayan nüshaların kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Sözlükte diğer sözlüklerde bulunmayan ve yazarın kendi araştırmalarına dayanan özgün maddeler ve örneklerin bulunması son derece önemlidir. Nezr-‘Alī'nin 17. yüzyılda genellikle Çağatay Türkçesi alanından sözcükler alarak bu sözlüğü ortaya koymaya çalışması değer taşımaktadır.

#### Kısaltmalar

|      |                     |
|------|---------------------|
| Ar.  | Arapça              |
| AŞ   | Abuşka sözlüğü      |
| H    | hicri               |
| hük. | hüküm sürdüğü tarih |
| Ktp. | Kütüphanesi         |
| nr.  | Numara              |
| s.   | sayfa               |
| SG   | Senglaḥ sözlüğü     |
| TDK  | Türk Dil Kurumu     |

### Kaynaklar

- Caferoğlu, Ahmet. 1984. “Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri”. *Türk Dili Tarihi*, 195-229. II. Cilt. Enderun. İstanbul.
- Danişpejuh, Muhammed Taki. Ş. 1340. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattı-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*, Cilt: 13. Danişgah-i Tahran, Tahran.
- Danişpejuh, Muhammed Taki. Ş. 1346. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattı-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*, Cilt: 15, Danişgah-i Tahran, Tahran.
- Eraslan, Kemal. 2001. *‘Alī Şīr Nevāyī: Mecālisü’n-Nefāyis I (Giriş ve Metin)*, TDK, Ankara.
- Hakim, Muhammed Hüseyin. Ş. 1390. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattı-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, Cilt: 29/2, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran.
- Hey’et, Cevad. Ş. 1376. *Azerbaycan Edebiyatı Tarihine Bir Bakış*. Varlık Dergisi. Tahran.
- Kerimi, Muhammed Rıza. Ş. 1384. *Azerbaycan Edebiyat Tarihi*. Varlık Dergisi, Cilt: II, Yekta Resed, Zencan.
- Köprülü, Fuad. 1942. “Azeri”, *İslam Ansiklopedisi*. II. Cilt, 118-151. MEB, İstanbul.
- Köprülü, Fuad. 1945. “Çağatay Edebiyatı”. *İslam Ansiklopedisi*, III. Cilt. 270-323. MEB, İstanbul.
- Rahimi, Farhad. 2014. “Çağatay Türkçesi Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”. *Turkish Studies*, 9 (3): 1157-1218. Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2017. “İran Kitaplıklarında Bulunan Çağatay Türkçesi Sözlükleri”. *Teke Dergisi*, Sayı: 6/4: 2067-2079.
- Rahimi, Farhad. 2018. *Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Akçağ, Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2018 (a). “Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası”. *Teke Dergisi*, Sayı: 7/1: 69-104.
- Rahimi, Farhad. 2018(b). “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine”. *Teke Dergisi*, Sayı: 7/2: 663-704.
- Rahimi, Farhad. 2018 (c). “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Sözcük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”. *Teke Dergisi*, Sayı: 7/3: 1472-1499.
- Rahimi, Farhad. 2019. “Abuşka Sözlüğündeki Yanlıklar Üzerine”, *Teke Dergisi*, Sayı: 8/3: 1293-1312.
- Rahimi, Farhad. 2019. “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”. *Teke Dergisi*, Sayı: 8/1: 53-92.
- Rahimi, Farhad. 2020. “Bedâyi‘u’l-Lügat Sözlüğündeki Yanlıklar Üzerine”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı 3: 412-426.

- Rahimi, Farhad. 2020. "Senglah Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine". *Teke Dergisi*, Sayı: 9/2: 530-552.
- Rahimi, Farhad. 2021. "Ferağî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine". *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/4: 393-406.
- Rahimi, Farhad. 2021. "Ferheng-i Vassaf'taki Yanlışlar Üzerine". *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/2: 162-170.
- Rahimi, Farhad. 2021. "Kitab-ı Türkî (Ferheng-i Nasîrî) Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine". *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/1: 36-43.
- Rahimi, Farhad. 2021. *Ferağî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. TDK, Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2022. "Sözcük ve Sözlük Bilimi Açısından Ferağî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü". *Turkish Studies - Languages*, 17 (2): 623-659. Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2022. *Nezralî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. TDK, Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2023. "Nezralî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine". *Bugu Dergisi*, Sayı: 4/1: 1-37.
- Sadrayî-yi Hoyî, Ali - Hafiziyan-ı Babili, Ebülfezl. Ş. 1388. *Fihrist-i Nûshaha-yı Hattî-yi Kitabhane-yi Umûmî-yi Ayetullah Gûlpaygânî*, Cilt: 5-6, ed. Mustafa Dirayeti, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şuray-ı İslâmî, Müessese-yi Ferhengî Pejuheşi-yi Elcevad-ı Meşhed, Tahran.
- Sam Mirza Safevî. Ş. 1384. *Tezkire-yi Tuhfe-yi Samî*. Haz.: Rûkneddin Hümayun Ferruh, Esatir, Tahran.
- Ẓahîrû'd-dîn Muḥammed Bâbürr, *Risâle-yi 'Arûz* El Yazması, [No.y., y.y.].

## The Evaluation Of Nezrali's Chagatai Turkish Dictionary

Dr. Farhad Rahimi\*

### Abstract

In the Iran field, many Chagatai Turkish dictionaries have been prepared to understand the works of 'Alī Šīr Nevāyī. One of them is Neẓr-'Alī's dictionary. The aim of this study is to research the Chagatai Turkish-Persian dictionary, which was written by Neẓr-'Alī in Iran in the H 11th century by the order of the Safavid king Šāh Šafī Sām Mīrzā (government: H 1038-1052/ 1629-1642), to reveal the lexical and lexicographic material obtained from the work, and to determine the contribution of this work to the development process of the Turkish language by comparing it with other works. This study consists of two parts. In the first section, "Introduction", brief information about the work is given; In the second part, under the title of "Evaluation of the Work", a lexical and lexicographic analysis of the dictionary was made. In the section titled "Evaluation of the Work", The work has been examined by emphasizing such subjects with the subtitles of "Organization of the Work", "Spelling and Pronunciation", "Phonetics", "Vocabulary", "Witnesses", "Comparison of Examples with Other Dictionaries", "Incorrect Items and Examples", "Phonetic Errors", "Spelling and Pronunciation Errors" and "Etymology". In the "Comparison of Examples with Other Dictionaries" part of this section, comparisons were made with *Senglah* and *Abuşka*, which are the most important dictionaries in the field, as well as with *Miftāhu'l-Luġat*, which was written by Ferāġī. The study is based on the Tehran University-Central Library nr. 4354/3 (T), Tehran-Parliament Library nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M) and Kum-Gölpaygani Library nr. 20/148-4028/1 (G) manuscript copies.

**Key words:** *Iran, Neẓr-'Alī, Chagatai Turkish, Chagatai Turkish Dictionary, Nevāyī, Safavids, 17<sup>th</sup> century, Lexicology, Lexicography.*

---

\* Dr. Farhad Rahimi – Tabriz University, Department of Turkish Language and Literature.

E-mail: farhad\_rahimi2007@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-1819-6577

For citation: Farhad Rahimi. 2023. "Evaluation of Nezrali's Chagatai Turkish Dictionary". *Golden scripts* 1: 92-150.

## References

- Caferoglu, Ahmet. 1984. “Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri”. *Türk Dili Tarihi*, 195-229. II. Cilt, Enderun, İstanbul.
- Danişpejuh, Muhammed Taki. Ş. 1340. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattı-yı Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*, Cilt: 13. Danişgah-i Tahran, Tahran.
- Danişpejuh, Muhammed Taki. Ş. 1346. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattı-yı Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*, Cilt: 15, Danişgah-i Tahran, Tahran.
- Eraslan, Kemal. 2001. *‘Alī Şīr Nevāyī: Mecālisü’n-Nefāyis I (Giriş ve Metin)*, TDK, Ankara.
- Hakim, Muhammed Hüseyin. Ş. 1390. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattı-yı Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, Cilt: 29/2, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran.
- Hey’et, Cevad. Ş. 1376. *Azerbaycan Edebiyatı Tarihine Bir Bakış*. Varlık Dergisi, Tahran.
- Kerimi, Muhammed Rıza. Ş. 1384. *Azerbaycan Edebiyat Tarihi*. Varlık Dergisi, Cilt: II, Yekta Resed, Zencan.
- Köprülü, Fuad. 1942. “Azeri”, *İslam Ansiklopedisi*. II. Cilt, 118-151. MEB, İstanbul.
- Köprülü, Fuad. 1945. “Çağatay Edebiyatı”. *İslam Ansiklopedisi*, III. Cilt. 270-323. MEB, İstanbul.
- Rahimi, Farhad. 2014. “Çağatay Türkçesi Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”. *Turkish Studies*, 9 (3): 1157-1218. Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2017. “İran Kitaplıklarında Bulunan Çağatay Türkçesi Sözlükleri”. *Teke Dergisi*, Sayı: 6/4: 2067-2079.
- Rahimi, Farhad. 2018. *Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Akçağ, Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2018 (a). “Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası”. *Teke Dergisi*, Sayı: 7/1: 69-104.
- Rahimi, Farhad. 2018(b). “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine”. *Teke Dergisi*, Sayı: 7/2: 663-704.
- Rahimi, Farhad. 2018 (c). “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Sözcük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”. *Teke Dergisi*, Sayı: 7/3: 1472-1499.
- Rahimi, Farhad. 2019. “Abuşka Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”, *Teke Dergisi*, Sayı: 8/3: 1293-1312.
- Rahimi, Farhad. 2019. “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”. *Teke Dergisi*, Sayı: 8/1: 53-92.
- Rahimi, Farhad. 2020. “Bedâyi’u’l-Lügat Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı 3: 412-426.

- Rahimi, Farhad. 2020. "Senglah Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine". *Teke Dergisi*, Sayı: 9/2: 530-552.
- Rahimi, Farhad. 2021. "Ferağî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine". *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/4: 393-406.
- Rahimi, Farhad. 2021. "Ferheng-i Vassaf'taki Yanlışlar Üzerine". *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/2: 162-170.
- Rahimi, Farhad. 2021. "Kitab-ı Türkî (Ferheng-i Nasîrî) Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine". *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/1: 36-43.
- Rahimi, Farhad. 2021. *Ferağî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. TDK, Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2022. "Sözcük ve Sözlük Bilimi Açısından Ferağî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü". *Turkish Studies - Languages*, 17 (2): 623-659. Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2022. *Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. TDK, Ankara.
- Rahimi, Farhad. 2023. "Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine". *Bugu Dergisi*, Sayı: 4/1: 1-37.
- Sadrayi-yi Hoyi, Ali - Hafiziyan-ı Babili, Ebülfezl. Ş. 1388. *Fihrist-i Nûshaha-yı Hattî-yi Kitabhane-yi Umûmî-yi Ayetullah Gûlpaygânî*, Cilt: 5-6, ed. Mustafa Dirayeti, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şuray-ı İslami, Müessese-yi Ferhengi Pejuheşi-yi Elcevad-ı Meşhed, Tahran.
- Sam Mirza Safevi. Ş. 1384. *Tezkire-yi Tuhfe-yi Samî*. Haz.: Rûkneddin Hümayun Ferruh, Esatir, Tahran.
- Ẓahîrû'd-dîn Muḥammed Bâbü'r, *Risâle-yi 'Arûz* El Yazması, [No.y., y.y.].

### Extended abstract

In the Iran field, many Chagatai Turkish dictionaries have been prepared to understand the works of ‘Alī Šīr Nevāyī. One of them is Neẓr-‘Alī’s dictionary. The aim of this study is to research the Chagatai Turkish-Persian dictionary, which was written by Neẓr-‘Alī in Iran in the H 11th century by the order of the Safavid king Šāh Šafī Sām Mīrzā (government: H 1038-1052/ 1629-1642), to reveal the lexical and lexicographic material obtained from the work, and to determine the contribution of this work to the development process of the Turkish language by comparing it with other works. This study consists of two parts. In the first section, “Introduction”, brief information about the work is given; In the second part, under the title of “Evaluation of the Work”, a lexical and lexicographic analysis of the dictionary was made. In the section titled “Evaluation of the Work”, The work has been examined by emphasizing such subjects with the subtitles of “Organization of the Work”, “Spelling and Pronunciation”, “Phonetics”, “Vocabulary”, “Witnesses”, “Comparison of Examples with Other Dictionaries”, “Incorrect Items and Examples”, “Phonetic Errors”, “Spelling and Pronunciation Errors” and “Etymology”. In the “Comparison of Examples with Other Dictionaries” part of this section, comparisons were made with *Senglaḥ* and *Abuşka*, which are the most important dictionaries in the field, as well as with *Miftāḥu’l-Luġat*, which was written by Ferāġī. The study is based on the Tehran University-Central Library nr. 4354/3 (T), Tehran-Parliament Library nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M) and Kum-Gölpaygani Library nr. 20/148-4028/1 (G) manuscript copies.

This work was published by Farhad Rahimi in 2022.

- Rahimi, Farhad (2022). *Neẓrali’nin Çāġatay Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.

The items in this work are generally selected from the field of Chagatai Turkish. Most of the examples were selected from Nevāyī’s works, especially Ġarāyibü’ş-Şıġar and Fevāyidü’l-Kiber. Thanks to

this dictionary, the correct form of some wrong and doubtful words can be determined by reasoning the Senglaḥ dictionary. It is extremely important that it is the first Chagatai Turkish-Persian dictionary written in the Iranian field. It is probably the first Chagatai Turkish-Persian dictionary and the second Chagatai Turkish after Abuşka.

In this dictionary, different words with the same spelling are given together as a single item, and the same words with different conjugations are given as different items. After separating different words with the same spelling and combining the same words with different conjugations, the total number of items in the vocabulary obtained from the dictionary index is 725. The total number of examples given in the work is 485.

As in other Chagatai Turkish dictionaries, there are some mistakes in this dictionary. Much of this is due to the use of crippled copies that are often not intact.

It is extremely important that the dictionary contains original items and examples that are not found in other dictionaries and are based on the author's own research. It is worthwhile that Neẓr-ʿAlī tried to put forward this dictionary by taking words from the field of Chagatai Turkish in the 17th century.

In this work, which is a Turkish-Persian dictionary written in the H 11th century, the headlines are in Turkish and the explanations are in Persian. The dictionary is arranged in Arabic elifba order. The dictionary is divided into chapters with the Arabic elifba order according to the first letters of the words. After the meanings of the words are explained, they are exemplified by the pieces of poetry in which they are mentioned. In the examples, Nevāyī's works were mostly used. When Nevāyī's works are referenced, it is usually not specified which work he is. Examples from Chagatai works are usually given to headlines, the number of these examples varies between zero and three. Undoubtedly, Nevāyī is one of the authors whose works are taken as examples. The works used by him include: *Ġarāyibü'ş-Şığar*,

*Sākī-nāme* (*Ġarāyibü'ş-Şıgar* da), *Fevāyidü'l-Kiber*, *Nevādirü'ş-Şebāb*, *Bedāyi'ü'l-Vasat*, *Bedāyi'ü'l-Bidāye*, *Ferhād u Şīrīn*, *Sedd-i İskenderī*, *Hayretü'l-Ebrār*, *Seb'a-yı Seyyāre*, *Leylī vü Mecnūn*, *Muḥākemetü'l-Luġateyn*, *Lisānu't-Ṭayr*, *Maḥbūbu'l-Ḳulūb*, *Münşe'āt*, *Vakfiye*, *Mecālisü'n-Nefāyis* (Mīr Sa'īd-i Kābilī), *Mīzānu'l-Evzān* and *Naẓmu'l-Cevāhir*. Other Chagatai Turkish literatures such as Ḥaydar Tēlbe (*Maḥzenü'l-Esrār*), Luṭfī (*Dīvan*, *Gül ü Nevruz*), Bābūr Mīrzā (*Dīvān*), 'Ubeyd Ḥan, Sultān Ḥüseyn Baykara (*Dīvān*), İskender Mīrzā, Na'īmī, Benāyī and Ḥāce Kelān Penāhī were also consulted. Since they frequently use Turkish-Mongolian words in their works, poets and writers who wrote in Persian were sometimes consulted. In a few places, examples are given from the author's own poems, while in a few places examples without the author's name are taken.

The author of the work *Gül ü Nevruz*, whose testimony is referenced in this dictionary, is given as Mevlānā Luṭfī. The author of the work *Maḥzen-i Esrār*, whose testimony is referenced in this dictionary, is given as Mīr Ḥaydar Tēlbe.

## MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

### I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16<sup>th</sup> Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

### II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (\*) ishorasi

qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

### **III. Maqolada tarjimalardan foydalanish**

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

### **IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi**

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

### **V. Havola va izohlar berish**

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

### **VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi**

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

## 6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

### **Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:**

[Xondamir, Makorim, 17<sup>a</sup>]

## 7.2. Kitoblar uchun

### **Bibliografiyada:**

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

### **Matnda kitobga havola:**

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

### **Matnda kitobga havola:**

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

## **Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

### **Matnda kitobga havola:**

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

## **Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

### **Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

### **Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:**

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

### **Elektron kitobni bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.  
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

### **Matnda elektron kitobga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

### **Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

### **Matnda elektron kitobga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

## **7.3. Jurnal maqolasi uchun**

### **Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 – 76.

### **Matnda jurnal maqolasiga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

### **Elektron jurnal uchun:**

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

### **Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

### **Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

## **7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun**

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

### **Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

**Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

**Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globalashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

**Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

**Adabiyotlar**

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

**Adabiyotlar**

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16<sup>th</sup> Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.  
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.  
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com  
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 03. 2023-yilda ruxsat etildi  
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.  
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot  
agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan  
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)  
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan  
ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.  
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.  
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,  
+99894 659 94 62